Drienyovszki János

Az Arktisz nemzetközi jogi helyzete: a szunnyadó szuverén igények feléledése? Szüksége van-e egy átfogó nemzetközi jogi rezsim kialakítására a térségben?

GROTIUS E-KÖNYVTÁR
2011

Sorozatszerkesztő

Horváth Jenő

A tanulmány MA-diplomamunka, a 2011. tavaszi félévben került megvédésre a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetében

Témavezető Molnár Tamás

A kötet szerzői jogvédelem alatt áll. Annak teljes vagy részleges másolása, papír alapú vagy elektronikus felhasználása csak a szerző és a kiadó előzetes írásbeli engedélyével lehetséges.

© Drienyovszki János

© www.grotius.hu

Drienyovszki János

Az Arktisz nemzetközi jogi helyzete: a szunnyadó szuverén igények feléledése? Szüksége van-e egy átfogó nemzetközi jogi rezsim kialakítására a térségben?

GROTIUS E-KÖNYVTÁR
2011

Tartalomjegyzék

Bevezetés / 5

1. Az Arktisz földrajzi, nemzetközi jogi sajátosságai és nyersanyagforrásai / 7

    1.1. Az Arktisz rövid földrajzi definíciója, történeti előzményei / 7
    1.2. Az Arktisz nemzetközi jogi hiányosságaiból fakadó ellentmondások / 8
    1.3. Az Arktisz gazdasági és stratégiai jelentősége / 11
    1.4. Az Arktisz nyersanyagforrásai / 13
    1.5. Az „arktiszi ötök” területi igényei / 14

2. Az Antarktisz szerződés, annak alkalmazhatósága az Arktiszon, egyéb bi- és multilaterális szerződések a két pólus térségében / 20
    2.1. Az Antarktisz Egyezmény és a nemzetközi jog / 22
    2.2. Az Arktisz és a nemzetközi jog / 23

3. Rezsimelmélet, a rezsimalkotás elmélete, illetve lehetséges megoldások rezsimalkotásra az Arktiszon / 29
    3.1. Rezsimelmélet / 30
    3.2. Rezsimalkotás elmélete / 30
    3.3. Regionális együttműködés mint lehetséges kiindulási pont a rezsimalkotásra az Arktisz térségében / 32

Konklúzió / 40

Irodalomjegyzék / 43

Bevezetés

Az Arktisz igazából a 20. században kezdte felhívni magára a figyelmet, ekkor kezdődtek a jég borította területek feletti szuverenitást érintő viták. A szárazföldi területeket ekkorra már javarészt elfoglalták többnyire felfedezés és effektív foglalás útján. A jég visszahúzódásának és a technológia fejlődésének köszönhetően a térség államai egyre érdekeltebbé váltak abban, hogy minél nagyobb tengeri területet vonjanak ellenőrzésük alá, és mivel nem voltak nemzetközi jogi szabályozások melyek szem előtt tartották volna a térség sajátos jellemzőit, az államok a szokásjog illetve egyoldalú jogi aktusok alapján igyekeztek fennhatóságukat kiterjeszteni e területek felett. A hidegháború nem igazán kedvezett a regionális együttműködéseknek a térségben, mivel ebben a korszakban az Arktisz a két szembenálló szuperhatalom potenciális ütközőzónájának számított, emiatt megosztottság jellemezte a térséget. A hidegháború végeztével fellendült a regionális együttműködés, felismerték a térség államai az arktiszi környezetet fenyegető veszélyeket. A 21. században az ökoszisztémát fenyegető veszély mellett megjelentek az Arktisz nyersanyagforrásaiért indult vetélkedés okozta konfliktusok is. Ennek legharsányabb példája Oroszország „tudományos expedíciója", mely során 2007-ben kitűzte az orosz zászlót az északi sarki tengerfenéken, felidézve a korábbi századok területfoglalásainak hangulatát.

Jelen tanulmány célja az, hogy a rendelkezésre álló kereteken belül bemutassa az Arktiszt érintő nemzetközi jogi problémákat, melyek abból fakadnak, hogy nincs egy olyan szerződés illetve nemzetközi jogi rezsim, amely szabályozná e terület nyersanyagainak kitermelését, illetve tisztázná a jéggel borított területek tulajdonjogait, valamint kellőképpen védené az arktiszi államok fennhatósága alá tartozó tengeri területek környezetét. Arra a feladatra vállalkozom, hogy az Antarktisz szerződés, az ENSZ 1958-as Egyezménye a Parti Tengerről és a Kapcsolódó Övezetről, valamint annak az 1982-es Tengerjogi Egyezménye, a Kontinentális Talapzat Bizottsághoz (*Commission on the Limits of the Continental Shelf* – CLCS) benyújtott dokumentumok, illetve a térségben született regionális együttműködések vizsgálatán keresztül, megpróbáljak felvázolni egy olyan szerződés kezdetleges körvonalait, amely arányosan rendezné a szuverén igényeket, az Arktisz jégtakarója alatti nyersanyagokhoz való hozzáférés arányait, a hajózást, illetve a térségben való fegyverkezést. Az első fejezetben röviden bemutatom az Arktisz földrajzi adottságait, felfedezésének hátterét, valamint a nemzetközi jog hiányosságaiból fakadó ellentmondásokat melyek konfliktusokat szülnek az azt határoló államok között. Ezt követően megvizsgálom az Arktisz stratégiai és gazdasági jellemzőit, azokat a tényezőket, ami miatt fontossá vált

ez a térség, valamint ismertetem az „arktiszi ötök” által a Kontinentális Talapzat Bizottsághoz benyújtott kérvényeket és azok lehetséges következményeit.

A második fejezetben összehasonlítom a két pólus az Antarktisz és az Arktisz földrajzi, történeti adottságait. Ezt követően bemutatom röviden az Antarktisz Szerződés születésének előzményeit, majd megvizsgálom, hogy az alkalmazható-e az északi partnerre. Ezt követően ismertetem az arktiszi jogi rezsimet, illetve hogy milyen vitákat szültek a területszerzési törekvések. Majd részletesen bemutatom az arktiszi regionális együttműködést, melyet tematikailag három csoportba osztottam: szuverenitás az Arktiszon, tengerjog és környezetvédelem. A regionális együttműködések bemutatásával egyetemben pedig ismertetem a térség szempontjából legfontosabb jogeseteket, konfliktusokat és a térséget érintő 1982-es ENSZ Tengerjogi Egyezmény nemzetközi jogi vonatkozásait.

A harmadik fejezetben a rezsimelméletet hívom segítségül, hogy ideológiailag is megalapozzam azon feltevésemet mely szerint szükség van egy Arktisz-specifikus nemzetközi jogi rezsim létrehozására. Ezt követően Feld, Jordan és Hurwitz hármas rezsimalkotás-elméletéből, a „darabonkénti folyamat” (*piecemeal process*) és a „szerződéses irányvonal”(*contractarian track*) alapján törekszem alátámasztani, hogy hogyan alakulhatna ki önálló jogi rezsim a térségben. Az előbbi ismertetéséhez a regionális együttműködéseket és az Arktiszi Környezetvédelmi Stratégiát (AEPS) veszem alapul. Az utóbbihoz pedig az Arktiszi Tanács és az ENSZ Biztonsági Tanácsának döntéshozatala szolgál kiindulási pontként. Végezetül rámutatok azokra a hiányosságokra melyeket az általam vizionált „Arktisz Szerződés Szervezetének” kellene orvosolnia az 1982-es ENSZ Tengerjogi Egyezmény, a környezetvédelem, a hajózás, a nyersanyagforrások kitermelése és a fegyverkorlátozás vonatkozásában.

Azért választottam ezt a témát, mert az Arktisz szerepe egyre inkább nőni fog az eljövendő évtizedekben, és úgy gondolom egyre sürgetőbb egy, a térség stabilitása szempontjából elengedhetetlen nemzetközi jogi szerződés megalkotása. Az Arktisz problematikája egyaránt geopolitikai, gazdasági, katonai és környezetvédelmi aspektusokból fakad. A tanulmány az „arktiszi ötökre” koncentrál, és nem foglalkozik részletesen a térség őslakos népeinek problematikájával. Célja a geopolitikai, környezetvédelmi és nemzetközi jogi aspektusok vizsgálata, valamint hogy kiemelje az Arktisz legégetőbb problémáit, és a nemzetközi jog sajnálatos hiányosságait.

1. Az Arktisz földrajzi, nemzetközi jogi sajátosságai és nyersanyagforrásai

1.1. Az Arktisz rövid földrajzi definíciója, történeti előzményei

Az „arktisz" szó a görög eredetű „*arktikos*" szóból származik melynek jelentése „a Nagy Medve vidéke", mely elnevezés utal a felette lévő csillag konstellációra.[1] Később más jelentéssel gazdagodott, míg végül az Északi-sark elnevezésévé vált.

Nem könnyű kijelölni az Arktisz határait, az általánosan elfogadott felfogás szerint az Arktisz magában foglalja az Eurázsiai és Észak-Amerikai kontinensek széleit, a Jeges-tengert és annak valamennyi szigetét, illetve a Csendes- és az Atlanti-óceán kapcsolódó részeit. Ez az általános felfogás Északi-sark alatt az északi sarkkörön – az északi szélesség 66° 33´ 03´´– túl elterülő területet érti. Ezen határok a Föld felszínének mintegy 6%-át határolják körül, amely mintegy 21 millió kilométernyi területet tesz ki.[2] Napjainkban az elfogadott határvonal az Északi-sark és a szubarktikus területek között alapjában véve a múltban meghatározott paraméterek szerint húzódik, melyeket a második világháború után elért pontosabb tudományos eredmények nyomán finomítottak. Az Arktisz egy 4300 méter mély egybefüggő víztömeg melyet majdnem teljesen körülölelnek szuverén fennhatóság alatt álló szárazföldek. Ezt a víztömeget tehát a Jeges-tenger és a felette megfagyott vízfelszín alkotja, mely az áramlatoknak és a szélnek köszönhetően mozgásban van. Ez azért érdekes, mert erre az úszó jégtáblára próbálták és próbálják a környező államok különböző jogcímeken érvényesíteni szuverenitásukat, azonban ezen aktusaik meglehetősen vitatottak a nemzetközi jogban.[3] Az Arktisznak mindössze egy kapcsolódási pontja van a többi világtengerrel, ez a Fram-szoros, mely Grönland és a Spitzbergák között található, és amely alrendszert alkot a világ tengereinek áramlásában. Például ha szerves vegyi anyagokat öntenek az

[1] Catherine Soanes, Angus Stevenson [szerk.] [2006]: *Concise Oxford English Dictionary*, Oxford Unversity Press, Tizenegyedik kiadás, 68. old.

[2] Timtchenko, Leonid [1996]: *Quo Vadis, Arcticum*?, Ukraine: Kharkiv State University Press „Osnova", 23. old., Idézi Georgescu [2010].

[3] Csatlós Erzsébet [2010 a]: Az Arktisz története a területkövetelési jogcímek tükrében I. – A kezdetektől az első területszerzési kísérletekig. *Jog- és Politikatudományi Folyóirat*, 1. sz. 3. old.

óceánba Dél-Afrika partjainál, azok az Arktisz vizein fognak felbukkanni. A világ folyóinak 10 százaléka ömlik bele, és a világ óceánjainak csupán 1,5%-át teszi ki.[4]

Az első európai felfedező a térségben, aki írásos bizonyítékot is hagyott hátra a görög Pütheász volt, kinek felfedezőútja semmilyen jogi következménnyel nem járt. Több mint ezer évvel később Norvégia felfedezte Izlandot, Grönlandot, a Baffin-szigetet és valószínűleg Nova Scotia-t. A *hódítás* és *fiktív foglalás* (*fictious occupation*) elfogadott jogi formák voltak egy terület elfoglalására abban az időszakban. A 18. században az Orosz Birodalom, jelentős területeket foglalt el Szibériában, és a Távol-Keleten beleértve a Bering-szorost és Alaszkát. Az orosz vezetés kiépítette a joghatóságát és befolyását az észak-amerikai térségben, mely területek korábban *terra nullius*-nak számítottak. Ezen területszerzések az *effektív foglalás* (*effective occupation*) alapelvei alapján mentek végbe.[5] A térség felfedezéséhez és fejlesztéséhez Oroszország és Norvégia járult hozzá a legnagyobb mértékben, míg az Északnyugati-átjáró felfedezésében Anglia játszott aktív szerepet a 17. században. A Kanadai arktiszi szigetvilág, Grönland, Eurázsia arktiszi szigetei, és az északi hajózási útvonalak egyaránt területi felségjog alatt nem álló térségeknek (*res communis omnium usus)* valamint *terra nullius*-nak számítottak. Azonban a 19. század második felétől a szuverenitás kiterjesztésének tendenciája növekedni kezdett.

Az alábbi államokat nevezik az „arktiszi ötöknek”: Kanada, Oroszország, az Egyesült Államok, Dánia (Grönland által), valamint Norvégia. Bár Svédország, Finnország, és Izland nem rendelkezik a Jeges-tengerrel közös közvetlen határokkal, ezen országokat is az arktiszi államokhoz sorolják egyesek, attól függően ki miként definiálja az Arktiszt (utóbbi esetben „arktiszi nyolcakról” beszélünk).

1.2. Az Arktisz nemzetközi jogi hiányosságaiból fakadó ellentmondások

A tengerjog kodifikálására már 1958-ban sor került négy egyezményben,[6] mely a korábbi 3 mérföldig terjedő parti tengeri övezetet 12 tengeri mérföldig bővítette ki, továbbá egy további 12 tengeri mérföldig terjedő területet jelölti ki, ez volt a csatlakozó övezet. Az átfogó szabályozást az 1982-ben létrehozott majd 1994. november 16-án életbe lépett ENSZ Tengerjogi Egyezmény[7] jelenti. Ez az egyezmény a nemzetek számára jogokat és kötelezettségeket határoz meg a tengerek és óceánok használatát illetően, kialakítva irányvonalakat a tengeri és óceáni környezet védelmére és a nyersanyagok felhasználására vonatkozóan, valamint tartalmaz vitarendezési mechanizmusokat is. A Tengerjogi Egyezmény kimondja, hogy a nemzeti szuverenitás alá tartozó tengerfenék „az emberiség közös örökségének a része”. A térség országai

[4] Chaturvedi, Sanjay [1996]: *The Polar Regions. A Political Geography*, John Wiley & Sons Ltd., England, 16. old., Idézi Georgescu [2010].

[5] Timtchenko, Leonid [1996]: *ibid* 46.old., Idézi Georgescu [2010].

[6] Parti Tengerről és a Kapcsolódó Övezetről szóló Egyezmény; Kontinentális Talapzatról szóló Egyezmény; Nyílt Tengerről szóló Egyezmény; Halászatról és a Nyílt Tengerek Élő Forrásainak Megőrzéséről szóló Egyezmény.

[7] United Nations Conference on the Law of the Sea, 10 December 1982, Montego Bay, Jamaica. A továbbiakban Tengerjogi Egyezmény.

szuverenitással rendelkeznek a partvonaltól számítva a tenger felszínén 12 tengeri mérföldön belül, valamint rendelkeznek kizárólagos gazdasági övezettel (KGÖ) mely 200 tengeri mérföldig terjed. Amennyiben a kontinentális talapzatuk tovább terjed, kérvényt nyújthatnak be – az Egyezmény ratifikációját követő 10 éven belül - kizárólagos gazdasági övezetük 350 tengeri mérföldig való kiterjesztéséről, hozzáférve így a tengerfenék nyersanyagforrásaihoz. Ez az eljárás azonban csak azon országok számára lehetséges, amelyek aláírták az Egyezményt, így például az Egyesült Államok nem terjesztheti ki fennhatóságát 200 tengeri mérföldre, mivel nem ratifikálta az egyezményt.[8] (A Tengerjogi Egyezmény által meghatározott kontinentális talapzat és más tengeri zónák kiterjedése a 2. ábrán látható.)

2007. augusztus 2-án két orosz tengeralattjáró kitűzte az orosz zászlót az északi sarki tengerfenéken mintegy 4 261 méter mélyen. Ez a tett a korábbi századokat idézi, amelyben ez volt az elfogadott jele egy állam területfoglalásának. Oroszország ezen aktusa meglehetősen nagy port kavart a térségben érintett országok vezetőivel szemben, az Egyesült Államok, Kanada, Norvégia és Dánia is rosszallását fejezte ki a zászlókitűzéssel kapcsolatban. Peter Mackay kanadai külügyminiszter ironikusan megjegyezte a zászlókitűzést követően: „Már nem a 15. században vagyunk. Nem járhatják be a világot, tűzhetik ki a zászlajukat és mondhatják azt:» Magunknak követeljük ezt a területet.«”.[9] Az amerikai külügyminisztérium szóvivője Tom Casey is rosszallóan nyilatkozott az esetről: „Egy zászló kitűzése a tenger mélyén semmilyen jogi jelentőséggel sem bír”.[10] Az orosz expedíciónak kettős feladata volt: meg kellett vizsgálnia a hőmérséklet és sótartalom változásait, az áramlatok sebességét, de legfőképpen bizonyítékot kellett szolgáltatnia arra, hogy az itteni tengerfenék az orosz kontinentális talapzat nyúlványa.[11] Ha Oroszországnak sikerül bebizonyítania, hogy a Lomonoszov-gerinc – ez a hátság az Északi-sark alatt, a tenger mélyén 2000 km hosszan nyúlik el összekötve Szibériát a kanadai Ellesmere-szigetekkel és Grönlanddal – az orosz kontinens meghosszabbítása, kérvényezheti a partvonaltól számított 350 mérföldre kiterjedő kizárólagos gazdasági övezet elismerését, mely lehetővé tenné Oroszország számára a térségben található legnagyobb szénhidrogénforrásokhoz való hozzáférést.[12] Azonban egyes kutatók, úgy vélik, hogy a Lomonoszov-hátság a Barents- és a Kara-tenger kontinentális talapzatairól leszakadt talapzat fragmentum, mások szerint víz alatti hegység. Ha pedig valóban talapzat fragmentumnak bizonyul, akkor a Lomonoszov-hátság nem minősül kontinentális talapzatnak, így a parti államok hiába hivatkoznak rá a kizárólagos gazdasági övezetük kiterjesztésének érdekében.[13]

---

[8] Később kitérek azokra az okokra melyek miatt az Egyesült Államok nem ratifikálta az Egyezményt.

[9] A Canadian Television (CTV) nevű magáncsatorna adása, 2007. augusztus 2., Idézi Kopp [2007].

[10] Kopp, Dominique [2007]: *Russia the polar grab*, Le Monde Diplomatique, 4. szám, fordította: Ferwagner Péter Ákos: *A hidegháború kezdete a jégmezőkön* címen, 12. oldal.

[11] *ibid* 12. old.

[12] *ibid* 12. old.

[13] Csatlós Erzsébet[2010 b]: *Az Arktisz története a területszerzési jogcímek tükrében II. – A kiaknázási lehetőségek felfedezésétől napjainkig*. Jog- és Politikatudományi Folyóirat, 2. sz. 16. old.

Mi okozza ezt a rendkívüli érdeklődést az Arktisz rejtett szénhidrogénkészletei iránt? Az a tény, hogy a globális felmelegedés hatására egyre nagyobb területek olvadnak fel az Arktisz jégtakarójából, lehetőséget biztosítva a korábban elérhetetlennek számító nyersanyagforrásokhoz és ásványkincsekhez való hozzáféréshez. A két legnagyobb mennyiségű nyersanyag a kőolaj és a földgáz, de különféle ásványlelőhelyeket is rejt a térség. Geopolitikai szempontból pedig sokkal stabilabb térségben találhatóak ezek a források, mint a Közel-Kelet forrásai.[14] „Ilyenformán az Északi-sark térsége lehetővé tenné a Kőolajexportáló Országok Szervezetének (OPEC) megkerülését, a partjain élő nemzetek számára pedig garantálná az energiabiztonságot, sőt biztosítaná azt a lehetőséget, hogy megfeleljenek az olyan feltörekvő nagyhatalmak, mint Kína és India növekvő energiaigényeinek."[15] A nyersanyagokon felül pedig újabb hajózási útvonalakat is nyit a részleges olvadás, mint például az úgynevezett Északnyugati-átjárót,[16] mely a Csendes-óceánt köti össze az Atlanti-óceánnal és amennyiben hajózhatóvá válik akkor az Európából Japánba vezető út 7000 kilométerrel, az Egyesült Államok–Kína útvonal pedig 8000 kilométerrel rövidülne le.[17] Azonban az Északnyugati-átjáró is, mint számos más terület a térségben, konfliktus forrása. Az Egyesült Államok és Kanada közti vita alapja abból fakad, hogy az átjáró a Kanadai Arktiszi Szigetcsoporton halad át, melynek nemzetközi jogi státusza vitatott, az Egyesült Államok nemzetközi szorosnak tartja, míg Kanada belvizeként tekint rá. Kanadának pedig a fellendülő hajóforgalom felügyeletének megszerzése miatt rendkívül fontos, hogy elfogadtassa az érveit. De tovább fűszerezi a vitát, az a tény, hogy az alacsony számú éves hajóforgalom megközelítően 90%-át kanadai kereskedelmi hajók teszik ki, a maradék 10% ugyan valóban más felségjelzésű zászlóval közlekedik, de nem kereskedelmi, hanem többnyire kutatási szándékkal. Ahhoz pedig hogy nemzetközi útvonallá nyilvánítsanak egy tengeri szakaszt a hágai Nemzetközi Bíróság szerint (ICJ) bizonyítottan meghatározott mennyiségű tényleges nemzetközi hajóforgalomra van szükség. Végül mivel körülbelül 5 féle útvonal variáció létezik a kanadai szigetcsoporton keresztül, a jég és a sekély tengerfenék miatt,[18] az átjárón keresztüli hajózáshoz speciális jégtörő hajók szükségesek, tehát az átlagos kereskedelmi hajók számára nem megfelelő ez az útvonal. A másik útvonal az Északkeleti Átjáró (másik nevén Északi Hajózási Útvonal) Oroszország északi partjai mentén halad és a Bering-szorost a nyugat-oroszországi Murmanszk jégmentes kikötőjével köti össze. Ez az útvonal jóval bejáratottabb az Északnyugati-átjárónál, mi sem bizonyítja jobban ezt a tényt, minthogy a Dudinka- (Jenyiszej-folyó torkolata) és a Kara-szoros közötti szakaszon a hajózás már 1978-1979 tele óta folyamatos.[19] Azonban a másik átjáróhoz hasonlóan itt ezen az útvonalon is költséges még a hajózás az elengedhetetlen jégmentesítés miatt. A globális felmelegedés hatására azonban ez

[14] Kopp, Dominique [2007]: *ibid* 12. oldal.

[15] *ibid*

[16] A Bering-szorostól indul, áthalad a Beaufort-tengeren majd az Észak-Kanadai szigetek között a Baffin-öblön keresztül végighúzódó Davis-szorosban végződik.

[17] Kopp, Dominique [2007]: *ibid* 12. oldal.

[18] Pharand, Donat [1988], *Canada's Arctic Waters in International Law*, Cambridge University Press, 187-201 old., Idézi Rothwell [1996].

[19] Committee on the Assessment of U. S. Coast Guard Polar Icebreaker Roles and Future Needs, National Research Council [2007]: *Polar Icebreakers of a Changing World*: *An Assessment of U.S. Needs*., The National Academies Press, Washington, D.C.

változhat, hiszen nyáron egyre hosszabbá teheti a jégmentes időszakot, és így a Kelet-Ázsia és Európa közötti tengeri szállítás egyeduralkodó irányává válhat.[20] Ezek az új hajózási útvonalak akár a Szuezi- és a Panama-csatorna alternatíváiként is szolgálhatnak. (A két hajózási útvonalat lásd az 1. ábrán.)

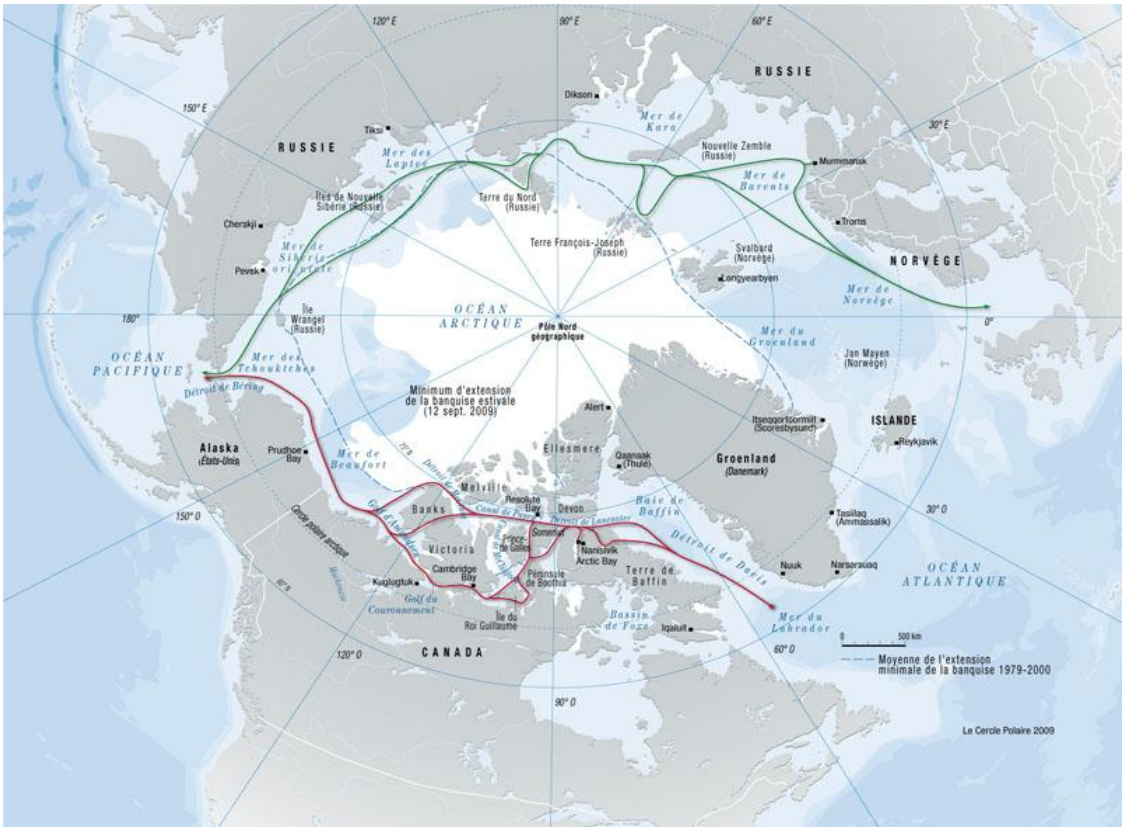

1. ábra. A két hajózási útvonal (zölddel jelölve az Északkeleti, pirossal az Északnyugati-átjáró)[21]

1.3. Az Arktisz gazdasági és stratégiai jelentősége

Az Arktisz a hidegháború alatt meglehetősen fontos színhelye volt a növekvő katonai aktivitásnak. Az Egyesült Államok katonai támaszpontot létesített Nyugat-Alaszkában illetve radarállomást állított fel a kanadai Arktisz területén, míg a Szovjetunió, a saját támaszpontjait Kelet-Szibériában hozta létre, így gyakorlatilag 56 méterre csökkent a két szuperhatalom közti távolság.[22] Azonban az 1990-es évektől enyhülés következett be, és megszaporodtak a két és többoldalú megállapodások a térségben.

[20] Csányi Benedek [2010]: *Oroszország és a változó Arktisz*, Kül-Világ – a nemzetközi kapcsolatok folyóirata, VII. évfolyam, 2010/2-3. szám, 10. old., http://www.freeweb.hu/kul-vilag/2010/0203/csanyi.pdf

[21] http://www.lecerclepolaire.com/images/news/ouverture_politique/Routes_du_Nord_ecran.jpg

[22] Csatlós Erzsébet [2010 a]: *ibid* 4. old.

A Jeges-tenger megközelíthetetlenségének csökkenésével, a növekvő globalizáció és interdependencia hatására a térség nyersanyagforrásai egyre fontosabbá váltak a történelem során. Ahogyan Csatlós Erzsébet megjegyzi: „Az Északi sarkvidék gazdasági értéke a ’60-as évek vége felé már nyilvánvalóvá vált. Számos mesterséges szigetet és vízi létesítményt építettek, majd főleg a Prudhoe-öbölben a ’80-as években megkezdődtek a kitermelések. Elsősorban Kanada és az Egyesült Államok invesztáltak jelentős pénzeszközöket a partjaikhoz közel eső kontinentális talapzat kiaknázásába, így kezdődtek meg a munkálatok a Beaufort-tengerben, ami kanadai oldalon évekig eredménytelen volt. A másik három ország – Norvégia, Oroszország és Dánia – nem volt ilyen aktív, pusztán néhány ilyen kísérleti jellegű előfúrást végeztek.[23]Oroszország is, annak ellenére, hogy a neki jutó kontinentális talapzat közel 400 mérföld széles, valamint szénhidrogénekben gazdag, egészen 2007-ig nem igyekezett kitermelésbe kezdeni, habár folyamatos geológiai vizsgálatokat végzett ilyen célból. Az államok viszonylagos passzivitásához hozzájárult az, hogy a fúráshoz szükséges technikai feltételek megteremtése hatalmas mennyiségű pénzeszközöket igényelt volna, az oroszoknak pedig már évtizedekre elegendő kőolaj- és földgázmennyiség áll rendelkezésre.”[24] Mindezek ellenére Oroszország volt az egyetlen, aki képes volt két tengeralattjáróval elérni a Jeges-tenger fenekét 2007-ben.

A kutatások szerint a világ felfedezetlen kőolaj és földgáz készleteinek mintegy egynegyedét rejtheti a térség. Korábban a jég lehetetlenné tette a hozzáférést, de az olvadásnak köszönhetően a környező nyolc ország számára – Kanada, Dánia (Grönland), Norvégia, Egyesült Államok, Oroszország, Finnország, Izland és Svédország[25] – a térség hajózhatóvá vált. Egyre hozzáférhetőbbé válnak a nyersanyagok, melyeknek ma is magas piaci ára miatt, az országok érthetően tulajdonítanak egyre nagyobb figyelmet eme források megszerzésére.

[23] Kunig, P. [1990]: *Arctic*, Encyclopedia of International Law. 12, Geographic Issues, North Holland, 25.old. Idézi Csatlós [2010].

[24] Csatlós Erzsébet [2010 a]: *ibid* 4. old.

[25] Finnország és Svédország nem határosak a Jeges-tengerrel és az egyedüli Arktiszi államok melyeknek nincsenek területi felségjoggal kapcsolatos követeléseik.

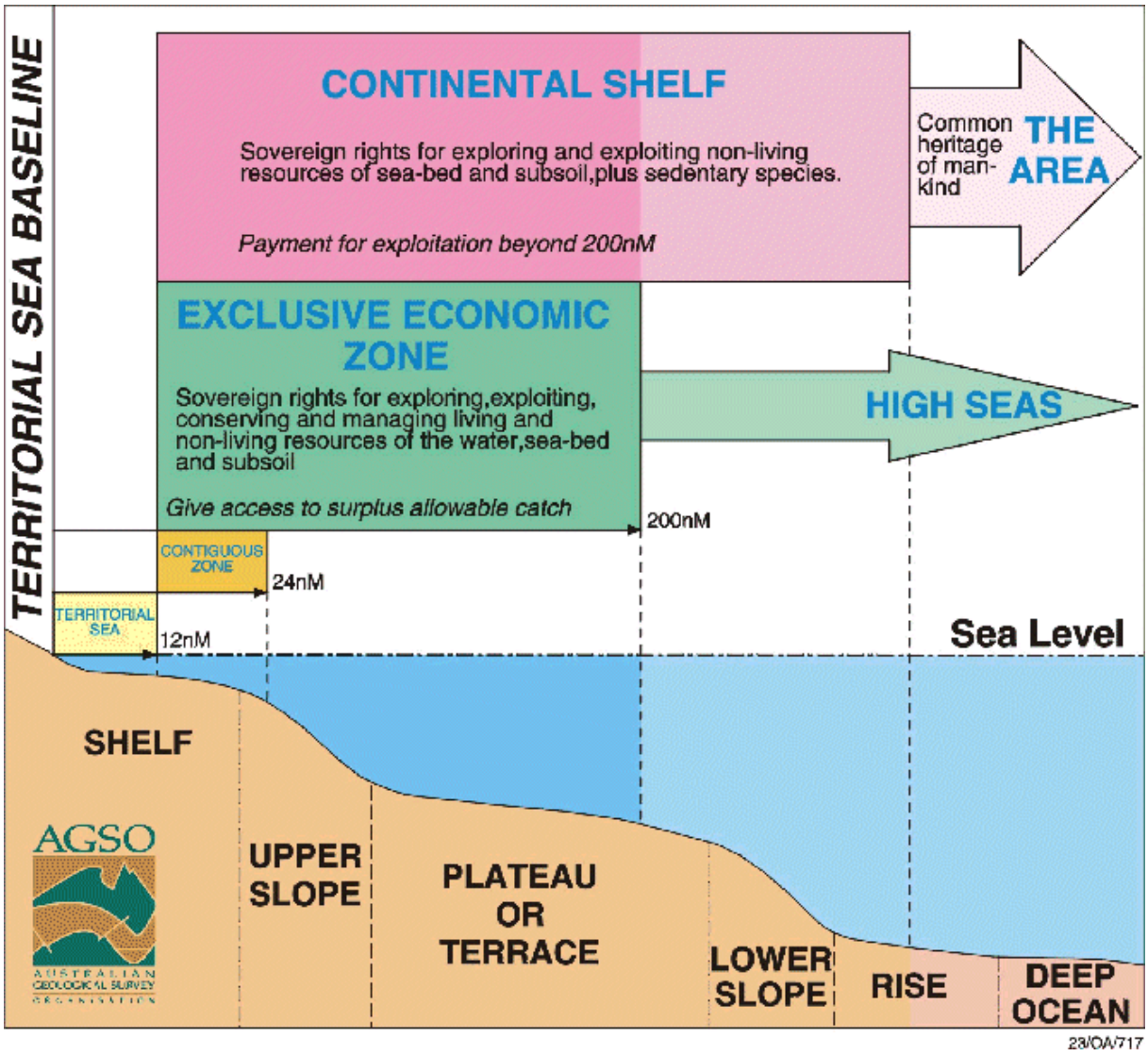

2. ábra. Az 1982-es ENSZ Tengerjogi Egyezmény által meghatározott kontinentális talapzat és más tengeri zónák kiterjedése[26]

1.4. Az Arktisz nyersanyagforrásai

A kutatások szerint az Északi-sarkvidék jelentős kőolaj, földgáz[27] és hidroelektromos erőforrásokat tartalmaz.

Az amerikai USGS (*United States Geological Survey*) 2008. július 23-án jelentette meg, az Északi-sarkkörtől északra levő teljes terület kőolajtartalékaira vonatkozó becsléseit tartalmazó kiadványát, mely a nyilvánosság számára először nyújtott betekintést a régió adataiba. A tanulmány szerint az Északi-sarkvidék feltehetőleg 90

[26] http://www.aph.gov.au/library/Pubs/rp/1998-99/99rp06.htm

[27] A földgáz folyadékok propánból, butánból, pentánból, hexánból állnak, de nem tartalmaznak metánt és etánt, mert az utóbbi kettő cseppfolyósításához fagyasztás szükséges.

milliárd hordónyi feltáratlan, műszakilag kinyerhető[28] kőolajat, 50 billió m³ földgázt, valamint 44 milliárd hordónyi földgáz folyadékot rejt.[29]Ugyanezen évi jelentésében a Barents-tenger térségében található nyersanyagforrásokról a következő becsléseket publikálta: megközelítőleg 11 milliárd hordónyi (1 750 millió m³) nyersolaj, 11 billió köbméternyi földgáz, 2 milliárd hordónyi (320 millió m³) különféle földgáz folyadék[30] lelőhelye a térség. Mindez azt jelenti, hogy a USGS becslései szerint, az Arktisz napjainkban a világ eddig fel nem tárt kőolaj tartalékainak 13%-át, földgázkészletének közel 30%-át[31], valamint a földgázfolyadékok 20%-át rejtheti. A becslések szerint e tartalékok 84%-ának lelőhelye a nyílt tengeren található.[32]

Óvatosan kell kezelni azonban a *Geological Survey* adatait, mert ugyanez a szervezet a Kaszpi-tengerre már új Kuvaitként tekintett, aztán bebizonyosodott, hogy a reméltnél nyolcszor kevesebb tartalékkal rendelkezik.[33] Mindazonáltal a becsült adatok kiválóan jelzik, milyen nagyságrendű szénhidrogén tartalékokat rejthet a térség.

1.5. Az „arktiszi ötök" területi igényei

1.5.1 Oroszország

Az Orosz Föderáció 1997. március 12-én ratifikálta[34] a Tengerjogi Egyezményt, melynek értelmében Oroszország feljogosítást kapott, hogy jogosan kiterjessze fennhatóságát a 200 tengeri mérföldig terjedő Kizárólagos Gazdasági Övezet felett. Ez a frissen szerzett övezet nagyobb tengeri területet jelentett bármely más országénál az Arktisz térségében. Ezen felül további igényt nyújthatott be a Kizárólagos Gazdasági Övezetének 350 tengeri mérföldig való kiterjesztéséről. Nem sokkal az Egyezmény aláírása után Oroszország elkezdte vizsgálni az északi-sarki tengerfeneket és elsőként próbálta meg elismertetni a Kizárólagos Gazdasági Övezetének kiterjesztését 2001. december 20-án az ENSZ Kontinentális Talapzat Bizottságához benyújtott kérvényében. Ahogyan Dominique Kopp kifejtette: „a bizottság kiegészítő tanulmányokat kért ezért indították el az oroszok a Mir-1 és Mir-2 projektjét. A Moszkva által igényelt terület egy

[28] A kifejezés minden kőolaj származékra kiterjed – kőolaj, földgáz, földgáz folyadék. Brenda Pierce (USGS) megfogalmazása szerint a műszakilag kinyerhető kifejezés azokra a pénzügyi forrásokra vonatkozik, melyek képesek finanszírozni a nyersanyagok kitermelését a mai techonlógiai felszereltséget és ipari gyakorlatot használva.

[29] Mindazonáltal, mivel az Arktisz térsége jórészt felfedezetlen terület, a USGS állítása szerint ezek csak becsült adatok. Továbbá nem vették figyelembe a gazdasági szempontokat, vagyis a feltárás és fejlesztés költségeit.

[30] The U.S. Geological Survey(USGS) [2009]: *Assessment of Undiscovered Petroleum Resources of the Barents Sea Shelf, World Petroleum Resources* Assessment Fact Sheet, http://pubs.usgs.gov/fs/2009/3037/pdf/FS09-3037.pdf

[31] Solveig Glomsrød – Iulie Aslaksen [szerk.] [2006]: *The Economy of the North*, Statistics Norway.

[32] The U.S. Geological Survey (USGS) [2008]: *Arctic Geological Survey: estimation of undiscovered oil and gas North of the Arctic Circle*, USGS Fact Sheet, http://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/

[33] Kopp, Dominique [2007]: *ibid* 13. oldal.

[34] Hatályos 1997. április 11-től.

1,2 millió km² kiterjedésű háromszöget alkot, melynek csúcsain Murmanszk, Csukotka és az Északi-sark helyezkedik el. E vizek alatt valószínűleg több mint 10 milliárd tonnányi szénhidrogénkészlet húzódik meg, éppen annyi, mint a Perzsa-öbölben."[35] Az orosz kérvény egybeesik más országok kérvényeivel is, de a legélesebb vitát Norvégia váltotta ki, ugyanis a két országnak egymást átfedő KGÖ-ik vannak a Barents-tengeren, ezt a területet nevezik „Szürke Zónának".[36] Továbbá Kanada és Grönland igényei is átfedik Oroszország 2001-es kérvénye által körülhatárolt területeket. Mindkét ország kutatásokat folytat a Lomonoszov-gerincről, mely számukra is olyan területeket bocsájtana fennhatóság alá melyek átfedik az orosz határokat. A többi arktiszi állam negatív reakcióikat fejezték ki az Oroszország által benyújtott igényekkel kapcsolatban. (Az egymást átfedő kérvények és az arktiszi államok kizárólagos gazdasági övezetei a 3. ábrán láthatóak.)

Oroszország 2001-es kérvényét megfelelő bizonyítékok hiányában elutasította a Kontinentális Talapzat Bizottság, az országnak 2011-ig van lehetősége újra benyújtania azt.

Az orosz szándékokat a 2008-ban, az orosz kormány által nyilvánosságra hozott dokumentum is megerősíti, melyben felvázolják Oroszország 2020-ig előrevetített stratégiáját.[37] A stratégia megvalósítását három szakaszra osztja a dokumentum: az első 2008-2010-ig terjedő szakasz Oroszország arktiszi határainak kutatással való alátámasztását célozza, a második 2011 és 2015 közötti szakaszban a fő prioritás a kontinentális talapzat határainak kijelölése, a végső 2016 és 2020 közötti szakasz fő célkitűzése pedig az, hogy arktiszi zónája stratégiailag vezető nyersanyagforrásává váljon. A stratégia legfőbb célkitűzése, hogy Oroszország megőrizze vezető hatalmi pozícióját az Arktiszon, oly módon hogy az energiatermelésből és a tengeri szállítmányozásból befolyt bevételeit az arktiszi területeiből fedezi, valamint a tervek szerint felállít egy speciális katonai alakulatot, mely az orosz érdekeket lenne hivatott védeni a térségben. Ebből a dokumentumból is látszik mennyire fontos régió Oroszország számára az Arktisz.

1.5.2. Kanada

Kanada 2003. november 7-én ratifikálta a Tengerjogi Egyezményt, így 2013-ig van ideje benyújtani kérvényeit. Első területi igénye a Beaufort-tengerre vonatozik, mely átfedi az Egyesült Államok kérvénye által érintett területet. A kanadai kormány is indított kutatásokat annak érdekében, hogy feltérképezze kontinentális talapzatát. Bár a

[35] Kopp, Dominique [2007]: *ibid* 12. oldal.

[36] Ezen a területen Oroszországnak és Norvégiának érdeke volt, hogy a halászatot közösen felügyeljék, ez az együttműködés a 2010 szeptemberében aláírt végleges határvonalat meghatározó demarkációs egyezményben csúcsosodott ki. („*Russia, Norway set to sign maritime border demarcation pact*", RIA Novosti, 2010. 09. 15, http://en.rian.ru/russia/20100915/160592559.html

[37] Rossyskaya Gazeta [2008]: *Basics of the State Policy of the Russian Federation in the Arctic for the period till 2020 and for a further percpective*, September 18, 2008, http://img9.custompublish.com/getfile.php/1042958.1529.avuqcurreq/Russian+Strategy.pdf?return=www.arcticgovernance.org

kutatások nem fejeződtek még be úgy tűnik „előzetes jelek szerint a döntés Kanada javát fogja szolgálni”.[38]

Kanada második kérvénye a kontinentális talapzatának meghosszabbítását foglalja magában, mellyel be szeretné bizonyítani, hogy a legészakibb nyúlványán, az Ellsmere-szigeten keresztül a kanadai kontinens kapcsolódik a Lomonoszov-hátsághoz. Ez a kérvény átfedésben van a dán és orosz igényekkel. Ha a Bizottság elfogadná mindkét - egyelőre csak előkészületi státuszban lévő - kérvényt, az hatalmas győzelmet jelentene Kanada territoriális igényei számára az Arktisz térségében, ugyanis a Lomonoszov-gerinc kiterjesztené Kanada területét egészen az Északi-sarkig.

Kanada a Hans-sziget[39] feletti felségjogok kapcsán is konfliktusba került Dániával. A két állam vitája már 1970 óta fenn áll és a mai napig nem oldódott meg. Mindazonáltal a térségben végbemenő recens események oda vezettek, hogy a két ország újra napirendre vette ezt a vitás kérdést. Szemléltetésül hogy az Arktisz menti országok meddig mennek el érdekeik érvényesítésében: a kanadai hadsereg elrendelte a Fagyos Hód Hadműveletet (*Operation Frozen Beaver*) melyben Arktiszi Különleges egységek (*Canadian Rangers*) partra szálltak a Hans-szigeten és kicserélték a dán zászlót a kanadaival 2005 nyarán.[40]

Annak érdekében, hogy megerősítse szuverenitását a térségben, Kanada kiterjesztette a Kanadai Erők felügyeletét és jelenlétét a régióban. A kanadai miniszterelnök Stephen Harper ekképpen magyarázta ezt a stratégiát: „Kiterjesztjük a hadsereg és a parti őrség jelenlétét a nyílt Jeges-tengeren (*High Arctic*), hogy javítsuk felügyelési kapacitásunkat, beleértve az Arktiszi Különleges Egységet.”Harper hangsúlyozta, hogy a katonai költségek növelése elengedhetetlen volt annak érdekében, hogy megerősítsék a kanadai szuverenitást és a határvédelmet.[41]

1.5.3 Egyesült Államok

Az Egyesült Államok kérvényt készül benyújtani, amelyben azt kéri, hogy biztosítsák számára az Alaszka partvonalától 600 tengeri mérföldre (1111 kilométerre) kiterjedő parti sávhoz való tulajdonjogát. Azonban ahogy azt már korábban említettem az Egyesült Államok nem ratifikálta az ENSZ 1982-es Tengerjogi Egyezményét, ami nélkül minden nemű követelése elfogadhatatlan. Ezért tette George W. Bush elnök kormánya ezt a ratifikációt prioritássá, mely a *National Security Presidential Directive 66*-ben[42] öltött testet.[43]Ez az irányelv megerősíti a tényt mely szerint a legtöbb ismert

[38] Carlson, Jon D. /Hubach, Christopher/Long, Joseph/Minteer, Kellen/Young, Shane [2009]: *The Scramble for the Arctic : The United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) and Extending National Seabed claims*, 2009. március 30. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1472552

[39] A kanadai Ellsmere-sziget és Grönland között található, és nem több mint fél négyzetmérföldnyi területet ölel fel.

[40] Carlson, Jon D. /Hubach, Christopher/Long, Joseph/Minteer, Kellen/Young, Shane [2009]: *ibid*

[41] *ibid*

[42] Ez az irányelv sürgeti az ENSZ Tengerjogi Egyezményéhez való mielőbbi csatlakozást, lásd bővebben: http://www.jstor.org/stable/25691377

[43] Kopp, Dominique [2007]: *ibid* 12. oldal.

kőolajforrás az Egyesült Államok területén kívül található. 2008-ban az amerikai kormány 5,6 millió dollárt költött arra, hogy bebizonyítsa, az alaszkai kontinentális talapzat túlnyúlik a 200 tengeri mérföldig terjedő Kizárólagos Gazdasági Övezeten.[44] Mindezek ellenére mivel az Egyesült Államok nem írta alá az Egyezményt, nincs hozzáférése az igényelt területhez. Mivel az Obama-kormány dolgozik rajta, hogy keresztülvigye az Egyezmény megszavazását, elképzelhető, hogy sor kerül a ratifikációra a közeljövőben. Mindazonáltal számos konzervatív ellenzi az Egyezmény aláírását arra hivatkozva, hogy az Egyezmény „megalapozatlan nemzetközi bürökráciához" képest túl sok hatalommal rendelkezik és hogy az Egyezmény „egy drámai lépést jelent a világkormányzás felé".[45] Az Egyesült Államok igényléseivel megkétszerezhetné területeit az Arktisz térségében. Azzal hogy habozik az Egyezmény aláírásával, potenciális területek elvesztését kockáztatja Kanada javára. A számos benyújtott területi követelés felveti a kérdést meddig vár még az Egyesült Államok a ratifikációra? Mert az egyértelmű, hogy ahhoz hogy az Államoknak legitim beleszólása legyen az újonnan felfedezett arktiszi nyersanyagforrások elosztásába mielőbb ratifikálnia kell a Tengerjogi Egyezményt. A ratifikáció hiányának ellenére az Egyesült Államok expedíciókat küld az Északi-sark felé, hogy feltérképezze az ott található forrásokat és a természeti képződményeket.

1.5.4 Dánia

Dánia 2004. november 16-án ratifikálta a Tengerjogi Egyezményt és 2014-ig van ideje benyújtania igényét a 200 tengeri mérföldig terjedő Kizárólagos Gazdasági Övezetről. Az országnak joga van beterjeszteni igényét 5 lehetséges területre Grönland és a Feröer-szigetek körül.[46] Két olyan terület van mely potenciális konfliktus forrását hordozza Dánia számára. Az első Kanadával szemben a Hans-sziget kapcsán, a második terület Grönlandtól északra található, ahol Dániának és Oroszországnak egymást átfedő igényeik lehetnek a Lomonoszov-hátságot illetően. Az utóbbi terület feletti vitát tetőzheti Kanada is, mely országnak ugyancsak vannak igényei a Lomonoszov-gerincet illetően. A vita Kanada és Dánia között valószínűleg nem fog megoldódni mindaddig, amíg a két ország nem nyújtja be kérvényeit a Bizottsághoz. Abban az esetben, ha a Kontinentális Talapzat Bizottság elfogadja a dán kérvényeket, belső vita törhet ki arról, hogy Dániához vagy Grönlandhoz – mely egyre közelebb kerül a függetlenség kivívásához - fog tartozni az újonnan szerzett terület. A dán Nemzeti Néppárt állásfoglalása szerint, mivel az inuitok soha nem telepítették be Grönland északi részét, semmi joguk nincs ahhoz, hogy hasznot húzzanak a régió nyersanyagforrásaiból.[47]

---

[44] Carlson, Jon D. /Hubach, Christopher/Long, Joseph/Minteer, Kellen/Young, Shane [2009]: *ibid*

[45] *ibid*

[46] *ibid*

[47] Bennett, Mia [2009]: *Denmark and Canada on the hunt for territory*, 2009.március 18. http://arctic.foreignpolicyblogs.com/2009/03/18/denmark-and-canada-on-the-hunt-for-territory/

5.5 Norvégia

Norvégia szuverenitást élvez a norvég szárazföld, a Jan Mayen-sziget és a Spitzbergák felett, a Tengerjogi Egyezményt pedig 1996. június 24-én ratifikálta. Ezen területeken felül Norvégia benyújtott területi igényeket más területek iránt is a Kontinentális Talapzat Bizottsághoz 2006-ban. Az igényelt Kizárólagos Gazdasági Övezet és kontinentális talapzat összterülete ezekben a térségekben közel hatszor nagyobb, mint Norvégia területe.

Azon területek közül melyekre igényt nyújtott be az északi ország két problematikus terület emelkedik ki: a Barents-tenger és a Spitzbergák (*Svalbard*). 2009-ben jóváhagyta Norvégia a Norvég-tenger, a Barents-tenger és a Jeges-tenger alatt húzódó kontinentális talapzat egy részére vonatkozó kérvényét, így Norvégia kontinentális talapzata 235 ezer négyzetkilométerrel bővült. Azonban a Kontinentális Talapzat Bizottság elfogadta a norvég kérvényt átfedő orosz kérvényt is a Barents-tenger alatti tengerfeneket illetően, és rábízta a két országra, hogy egyezzenek meg annak felosztásáról. Norvégia szkeptikus hozzáállása az Oroszországgal való bilaterális tárgyalásokhoz meglehetősen lassítja az előrehaladást. Ez a szkepticizmus vezérli Norvégiát arra, hogy megtartsa az Egyesült Államokat, mint kulcs szövetségest.[48] Mivel Oroszország terjedelmes kőolajmezőkkel rendelkezik, Norvégia érdekeit elsősorban az vezérli, hogy hozzáférjen a vitatott területek kőolajforrásaihoz. A Spitzbergákkal kapcsolatban Norvégia eltérő politikát folytat mely nem foglal magában tárgyalásokat. Az 1920-ban aláírt Spitzbergák Egyezmény[49] szuverenitást biztosított Norvégia számára a terület felett, de ugyanakkor egyenlő jogokat is az aláíró országok számára a szigetcsoport nyersanyagainak kitermeléséhez. Az Egyezmény ezen aspektusa ellentmondásokat generált azokban a kérdésekben, hogy ki gyakorolhat ellenőrzést a Spitzbergákhoz tartozó Kizárólagos Gazdasági Övezet és kontinentális talapzat felett. Norvégia ezzel kapcsolatban is nyújtott be kérvényt a Kontinentális Talapzat Bizottsághoz, azonban a többi állam úgy gondolja, a Spitzbergáknak saját kontinentális talapzatuk van.[50]A domináns nemzetközi vélemény viszont úgy tartja, hogy Norvégia teljes szuverenitást élvez a Spitzbergák és az azt körülvevő tengeri területek felett. Norvégia nem látja szükségesnek tárgyalások kezdeményezését a Spitzbergákkal kapcsolatban és fenntartja rendíthetetlen álláspontját.

Valószínűleg nem vetődnek fel újabb viták egészen addig, amíg Kanada és Dánia be nem nyújtja követeléseit a Kontinentális Talapzat Bizottsághoz. Ha ezeket megkapja a Bizottság a Tengerjogi Egyezmény összes arktiszi aláírójának kérvénye be lesz nyújtva. A következő lépést a Kontinentális Talapzat Bizottság ajánlásai jelentenék a végsőt pedig az, hogy az érintett államok elfogadják-e ezeket az ajánlásokat vagy sem. „Ez az a pont ahol a tárgyalások kudarcba torkollhatnak, melynek eredménye fegyveres

[48] *ibid*

[49] Treaty concerning the Archipelago of Spitsbergen, and Protocol, 9 February 1920, Paris.

[50] Carlson, Jon D. /Hubach, Christopher/Long, Joseph/Minteer, Kellen/Young, Shane [2009]: *ibid*

konfliktust is lehet."[51] (Az arktiszi államok tengeri fennhatóságát ábrázoló térképet lásd a 3. ábrán.)

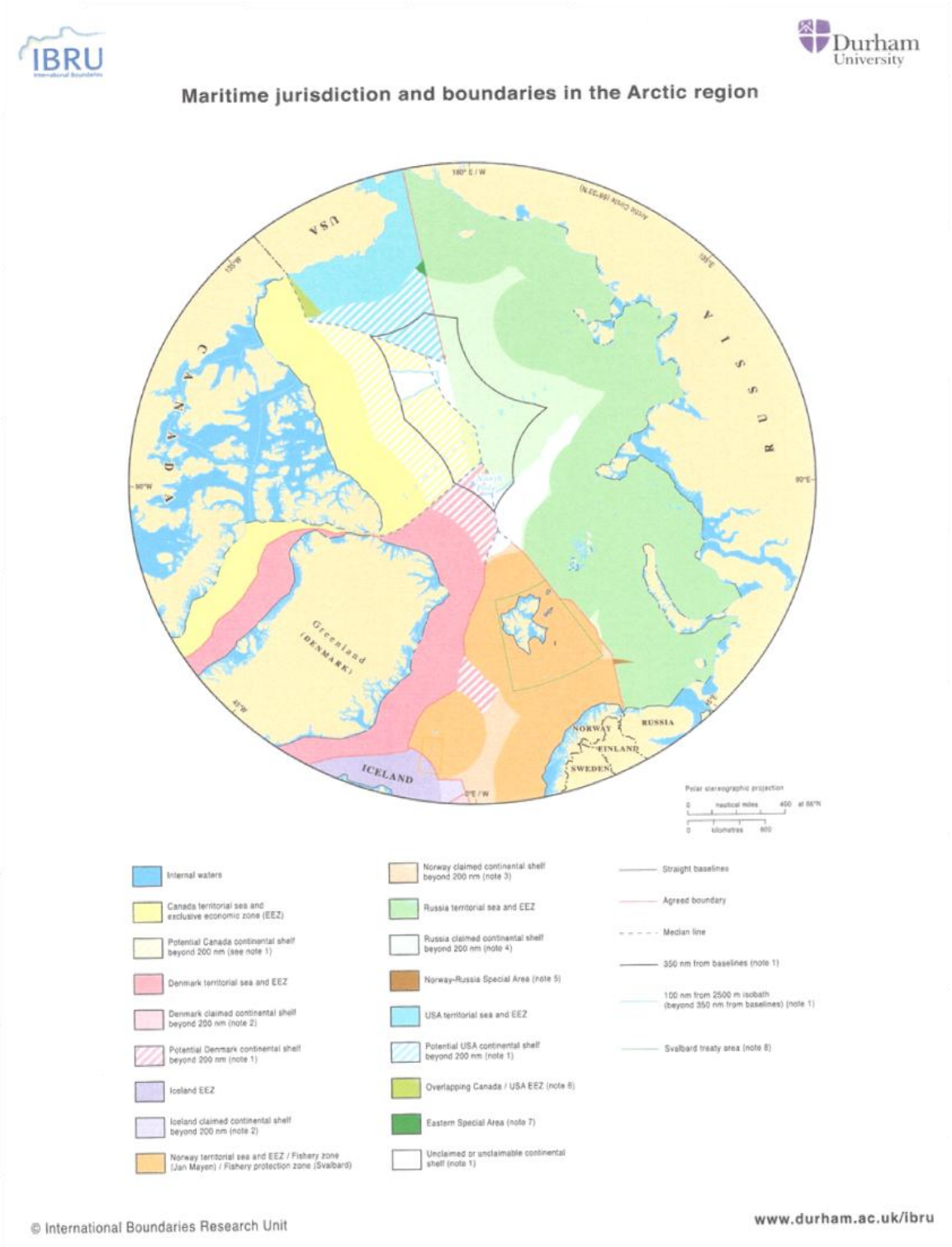

3. ábra. Tengeri fennhatóságok és határok az Arktisz térségében.[52]

[51] *ibid*

[52] http://www.dur.ac.uk/resources/ibru/arctic.pdf

2. Az Antarktisz szerződés, annak alkalmazhatósága az Arktiszon, egyéb bi- és multilaterális szerződések a két pólus térségében

A sarkvidékek szerepe igazán a XX. századtól kezdve vált egyre fontosabbá, egyrészt azért mert az államoknak problémájuk akadt területi igényeik hatékony érvényesítésében, valamint a tradicionális területszerzési módok, a foglalás (*okkupáció*) illetve egy hatékony adminisztratív rendszer alkalmazása, meglehetősen nehéznek bizonyultak ezeken a szélsőséges sarki környezet sújtotta távoli területeken. „ A területfenségiség – ahogy Teghze Gyula fogalmazott – ugyanis a tényleges birtoklás által tartatik fenn, és megszűnik a terület elhagyása következtében, a birtoklás tényének (*corpus*) és szándékának (*animus*) megszűnése folytán."[53] Továbbá a sarki vizekben található nyersanyagforrások bőségessége felvetette a parti államok szuverén jogait, fennhatóságát, illetve a nyílt tengert érintő aggályokat. Ezeken felül a sarkvidékek törékeny ökoszisztémáját védő nemzetközi érdekek is hozzájárultak a megnövekedett figyelemhez.

Bár számos hasonló aspektus van a sarkvidékek között, e két térség meglehetősen eltérő adottságokkal rendelkezik. Az Antarktisz egy kontinens melyet óceán vesz körül, és rendelkezik önálló nemzetközi jogi rezsimmel melyet a térségben érdekelt országok hoztak létre. Ezzel szemben az Arktisz egy óceán melyet kontinensek vesznek körül. Az Antarktisszal ellentétben itt élnek bennszülött népek, melyek meglévő államaikon belül, illetve akár független államokban gondolkodva is küzdenek független jogaikért. Az Északi-sark térségét tekintélyes ipari fejlesztés érte mely nem mondható el a Déli-sark térségéről. Végül az Arktisz jogi rezsimje lényegében a globális nemzetközi jogi normákra és egyezményekre vagy a térségben lévő országok önálló jogi rendszereire épül.

A különbségek ellenére mindkét térség jelentősen hozzájárult a nemzetközi jog fejlesztéséhez, és kiváló esettanulmányokként szolgálnak nemzetközi jogi problémáik és az azokra megalkotott megoldások.[54] Másrészről a sarki régiókra való alkalmazásuk

---

[53] Teghze Gyula: *Nemzetközi Jog*. Városi Nyomda. Debrecen. 1930. 239. old. Idézi Csatlós [2010].

[54] Rothwell [1996], 4. old.

során kiválóan szemléltetik az általános nemzetközi jogelvek és más annak specializálódott területeinek (pl.: tengerjog) hiányosságait.

Hasonlóan az Antarktiszhoz, az Arktisz területére vonatkozóan is születtek területi követelések az 1800-as években vezetett korai expedíciók alatt, abban az időben az Északi-sark felé futó „sarki szektorok" alapján próbálták érvényesíteni az államok területi igényeiket. Ahogyan Csatlós Erzsébet rávilágít: „Ezek a terjeszkedések még pusztán a szárazföldi térségre vonatkoztak, és elsősorban az államterületek elhatárolásai voltak jelentősek. A korszak két legjelentősebbike az 1825. évi Nagy-Britannia és Oroszország közötti, valamint az 1867. évi USA és Oroszország közötti határszerződés volt".[55] Bár ezek a szektorális jogigénylések adminisztratív szempontból kényelmesebbek voltak, de egyben szimbolikusak is. Mivel ezen szektorális igények alapján „elfoglalt" területek feletti szuverenitás gyakorlása akadályokba ütközött a sarkvidékeken, ráadásul az igények között is átfedések voltak, az Antarktisz térségében jobbnak látták „befagyasztani" a területi szuverenitást az Antarktisz Egyezmény által meghatározott időre. Ez a megoldás az Arktisz térségében problémákat vet fel, mert kérdéses hogy szárazföld hiányában lehetséges-e alkalmazni ezt a módszert. Úgy vélem három fő aspektus indokolja első sorban a szabályozást az Északi-sarkon: a nyersanyagok kiegyensúlyozott kitermelése, a környezetvédelem, és a geopolitikai stabilitás. Az Arktisz egyoldalú nyersanyag kitermelése a környező országok saját területük felett gyakorolt szuverenitása alapján ment végbe, és ez a kontrollálatlan kitermelés oda vezetett, hogy a ritka, nehezen megújuló forrásokból túl sokat termeltek ki. Ez az Antarktisz térségében nem történt meg, hiszen az ásványkincsek kitermelését érintő egyezmény (CRAMRA)[56] és az azt 1991-ben felváltó Környezetvédelmi Jegyzőkönyv[57] szabályozta a források felhasználását. Az utóbbi dokumentum a 60. szélességi körtől délre fekvő területet „természetvédelmi területnek" nyilvánítja és megtiltja az ásványkincsek mindennemű kiaknázását 2041-ig, sőt akár tovább is, hiszen ez a tiltás meghosszabbítható, s csak az aláírók egyetértésével szüntethető meg. A féktelen arktiszi kitermelés még súlyosabb hatással volt az élő forrásokra ugyanis néhány faj a kihalás szélére jutott ezzel negatív hatást gyakorolva a bennszülött őslakosság önfenntartására. Bár az Arktisz térségében is született a környezetvédelem érdekét szolgáló megállapodás[58] mely multilaterális kötelezettségeket tartalmaz és ösztönzi az északi országokat a környezetvédelemben való együttműködésre, az nem rendelkezik hivatalos, többoldalú jogi rezsimmel mely biztosítaná annak betartatását. Végül, de nem utolsó sorban az instabil geopolitikai helyzet vezetett az Antarktisz Egyezmény megszületéséhez, hiszen az egymást átfedő szektorális igények problematikájának megoldhatatlansága miatt döntöttek úgy az érdekelt államok, hogy inkább befagyasztják követeléseiket. Bár biztos vagyok benne hogy az Arktisz térségében meglehetősen valószínűtlen fegyveres konfliktus kirobbanása, úgy vélem a Déli-sarkhoz hasonlóan ebben a térségben is előbb-utóbb az államok közötti felségjogi vita és feszültség oda vezethet, hogy az Antarktiszi

[55] Csatlós Erzsébet [2010 a]: *ibid* 9. old.

[56] Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities, 1988. június 2., Antarktiszi Egyezmény Rendszer (ATS) része, nem lépett hatályba.

[57] Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty, 1991.október 4., hatályos: 1998. január 14., Antarktiszi Egyezmény Rendszer (ATS) része.

[58] Arctic Environmental Protection Strategy (AEPS), 1991.június 14., Rovaniemi, Finnország.

Egyezményi Rendszerhez (*Antarctic Treaty System* -ATS) hasonló átfogó jogi rezsimet alkotnak az Északi-sark vidékén.

2.1. Az Antarktisz Egyezmény és a nemzetközi jog

A nemzetközi jogban öt hagyományos módszer ismert a szuverenitás kiterjesztésére egy terület felett: foglalás (*occupation*), annektálás (*annexation*), területnövekedés (*accretion*), elbirtoklás (*prescription*), átruházás (*cession*).[59] Ahhoz hogy valamely állam szuverenitása alá helyezzen egy területet nem elég nyilatkozatott tennie miután felfedezett egy új területet, hanem ott tényleges és folyamatos szándékot kell kifejeznie a szuverenitás gyakorlására. Ezek azért nagyon fontosak, mert különösen ebben a két térségben felfedezéssel próbálták bizonyítani az államok fennhatóságukat a felfedezett területek felett, és mivel nem gyakoroltak folyamatos fennhatóságot, a területek nehéz megközelítése miatt, rengeteg konfliktus keletkezett ezek hovatartozásával kapcsolatban. Emiatt volt szükség a nemzetközi jog, fejlesztő tevékenységére a kérdésben, mely az Állandó Nemzetközi Bíróság (*Permanent Court of International Justice*) jogalkotó munkájában teljesedett ki megalkotva az effektív foglalás fogalmát.

Az Antarktisz Egyezményt 1959. december 1-én írták alá a résztvevő felek a felségjogi viták megoldása, a kontinens demilitarizálása, valamint a békés és kooperatív tudományos kutatás lehetővé tételének érdekében. Létrehozva így az Antarktiszi Egyezményi Rendszert (ATS) ami az egyetlen jogi rezsim, mely egy egész kontinens, és azon régiójának ügyeit irányítja, igazgatja. A viták rendezésének több féle módja van, melyek közül választhatnak a részes államok, mint például a tárgyalás, mediáció vagy békéltetőbíróság igénybe vétele, amennyiben nem sikerül dűlőre jutnia a feleknek az ügy a hágai Nemzetközi Bíróság (*International Court of Justice* – ICJ) elé kerül. Azok ellen az államok ellen, akik megsértik az Antarktisz Egyezmény valamely pontját, vizsgálatot lehet kezdeményezni, azonban annak nincsenek tényleges szankciói. Többen vizsgálták a kérdést, hogy lehetséges-e alkalmazni ezt az Egyezményt az Arktisz térségében. A válasz a legtöbb esetben nemleges, ahogy azt Paul Arthur Berkman megfogalmazásában is felfedezhetjük: „Az Antarktisz Egyezmény sikere, mely a tudományos együttműködésen és az atomfegyver-mentesítésen alapult, ösztönzésként szolgál, azonban a sarkvidékek közti különbségek kizárják egy hasonló egyezmény lehetőségét az Arktiszon."[60] És valóban számos tényező alátámasztja azt a tényt, hogy az Antarktisz Egyezmény nem szolgálhat alapul rezsimformálásra az Arktisz térségében. Az Antarktisz már demilitarizált terület volt 1959-ben, míg az Arktisz a két szuperhatalom számára kiemelkedő stratégiai fontosságú volt a hidegháború évei alatt. Továbbá semmilyen ipari és kereskedelmi tevékenység nem ment végbe a Déli-sarkon az Egyezmény aláírásakor, ezzel szemben az Északi-sark ekkor már a globális ipari tevékenységek színtere volt. Végül az Antarktisz Kutatási Tudományos Bizottság

[59] Kardos Gábor, Lattman Tamás [szerk.] [2010], *Nemzetközi Jog*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 134-136. old.; lásd még: Malcolm N. Shaw [2008], *Nemzetközi Jog (eredeti cím: International Law),* Complex, Budapest, második kiadás, 299-312. old.

[60] Berkman, Paul Arthur [2009]: *Governance and Environmental Change in the Arctic Ocean*, Science and Government, április, 340. oldal

(*Scientific Comittee on Antarctic Research*) lényeges szerepet játszott abban, hogy az Antarktisz térségét a tudományos kutatásnak szenteljék. Ehhez hasonló kezdeményezést nem említhetünk az Arktisz esetében.[61] Ráadásul az „arktiszi ötök" is kijelentették: „nem akarják, hogy a világ többi országa beleszóljon az Arktiszi ügyekbe bármilyen az Antarktisz Egyezményhez hasonló eszközzel."[62] Látván ezeket a példákat egyértelműen kijelenthetjük, hogy meglehetősen különböző adottságokkal és történelmi múlttal rendelkezik a két térség. Az Arktisz térségében ráadásul az államok szuverén jogai és eltérő céljai megnehezítik az együttműködés kialakítását a térségben, én mindezek ellenére úgy látom, hogy nemhogy lehetséges, hanem szükséges egy specifikus arktiszi rezsim kialakítása.

2.2. Az Arktisz és a nemzetközi jog

A nemzetközi jog szerepét az Arktisz térségében erősen befolyásolták egyrészt a nemzeti joghatóságon kívüli területeket érintő jogrendszerek, másrészt a parti államok hajózásra és nyersanyagforrásokra vonatkozó jogi területei is. A Spitzbergák kivételével a térség szárazföldi területei mind az „arktiszi nyolcak" egyikének vitatlan szuverenitása alá tartoznak, ebből kifolyólag az arktiszi országok belföldi jogi reakciói meglehetősen nagy szerepet játszanak az arktiszi jogi rezsim formálásában. Ez a tény azonban nem akadályozta meg egy független nemzetközi jogi rezsim kialakulását a térségben. A nyersanyagforrások kitermelésére, felhasználására és a környezetvédelemre vonatkozó nemzetközi jogi alapelvek egyre nagyobb hatást gyakorolnak arra, hogy az arktiszi államok milyen módon igazgatják saját területeiket. Ennek következményeképpen az arktiszi államok egyre inkább rákényszerülnek arra, hogy két és többoldalú egyezményeket fogadjanak el bizonyos arktiszi problémakörökben, kialakítva így egyfajta „Arktiszi nemzetközi jogi rendszert". Ezzel a folyamattal egyidejűleg az Arktisz tárgya lett az egyre növekvő egyezményeken és egyedi megegyezéseken alapuló nemzetközi jogi mechanizmusok tömbjének mely olyan területeket ölel fel, mint a tenger szennyezése, a klímaváltozás vagy a biodiverzitás. Ezen rendszerek összessége alkotja az „arktiszi jogi rezsimet".[63]

A térségben született megállapodásokat és egyezményeket tematikailag három csoportba sorolhatjuk: szuverenitás az Arktiszon, tengerjog, környezetvédelem.

2.2.1. Szuverenitás az Arktiszon

Kutatásaim során nem találtam nyomát annak, hogy a szuverenitás kérdésessége miatt valaha fegyveres konfliktus tört volna ki a térségben. A Spitzbergák körül volt talán a legfeszültebb a légkör az államok között, azonban az 1920-as egyezmény [*Treaty concerning the Archipelago of Spitsbergen (Svalbard)*] bebizonyította, hogy a vágy eme

[61] Georgescu [2010]: 75. old.

[62] Karey, Gerald [2009]: *Antarctica Not a Role Model As Five Arctic Nations Call The Shots and Vie for Resources*, 2009. április 10. http://www.platts.com/weblog/oilblog/2009/04/10/antarctica_not_a_role_model_as_five_arctic_nations_call_the_shots_and_vie_for_resources.html

[63] Rothwell [1996]. 157–161. old.

nyersanyagokban gazdag terület kitermelésére működhet katalizátorként, és az államok felülkerekedve konfliktusaikon megoldották a szuverenitást érintő problémáikat. Ez abban csúcsosodott ki, hogy bár a Spitzbergák Norvégia fennhatósága alá tartoznak, a többi arktiszi állam szabad hozzáférést kap a szigetvilág nyersanyagforrásaihoz. Az Északi-sark vidékén vannak szárazföldek és tengerek egyaránt, de nyílván a domináns szerepet a Jeges Tenger játssza, ezért a legtöbb vita a tengeri határok körül bontakozik ki. Ahogy azt már említettük hasonlóan az Antarktiszhoz itt is szektorális igényléssel és felfedezéssel próbálták érvényesíteni szuverenitásukat az államok, azonban az Arktisz térségében a kívánt területek rendkívül messze estek az anyaföldtől. Ráadásul a nemzetközi jogban a felfedezés önmagában nem jogosítja fel a felfedező államot jogcím követelésére egy terület felett.[64] A legtöbb területi követelés és felfedezés Kanadához és Oroszországhoz köthető. Kanada igényléseit a legtöbb esetben felfedezéssel próbálta érvényesíteni, befolyása alá vonva a Kanadai Arktiszi Szigetvilágot melyen az Északnyugati Átjáró fut keresztül. Oroszország is felfedezéssel és szektorális igényléssel igyekezett újabb területekre szert tenni, de Kanadával ellentétben aktív fennhatóságot tudott kialakítani a tőle északra fekvő szigetek felett, ráadásul a szektorelméletre alapozott területszerzését - a Bering- és a Barents-tenger kivételével, melyet meghagyott nyílt tengernek - Kanada és az Egyesült Államok is elismerte.[65] Azonban a szektorelmélet mivel meglehetősen nehéz alátámasztani legitimitását, nem volt igazán sikeres a térségben ezért az 50-es, 60-as években Kanada és a Szovjetunió is megpróbálta a partvonala menti vizeket parti tengerként vagy beltengerként szuverenitása alá vonni.[66] A vélemények megoszlottak arról, hogy a Jeges-tengert lehet-e beltengerként kezelni, mivel az a tény, hogy a Csendes- illetve az Atlanti-óceánnal, vagyis két nyílt és hajózható vízterülettel is összeköttetésben van, eleve kizárja a beltengeri minősítést.[67]Továbbá két tábor alakult ki azt a kérdést illetően, hogy a Jeges-tengert *res communis omnium usus*-nak vagy *res nullius*-nak tekintsék. Ha *res communis* kategóriájába soroljuk a Jeges-tengert, akkor semelyik államnak sincs joga kisajátítani annak egy részét, amennyiben a *res nullius* kategóriába soroljuk követelhető belőle terület, ha az annak szuverenitás alá vételéhez a szükséges jogi feltételek adottak.[68]Azonban ez csak a *terra firma* esetén áll fenn, így a Jeges-tengerre, melyre a nyílt tengerek szabadsága-elv vonatkozik, nem terjedhet ki állami szuverenitás.[69] Áttekintve a térségben a szuverenitás problémáit elmondhatjuk, hogy a jelenlegi nemzetközi szabályozások nem elegendőek a térség szabályozására, és bár ezt a hiányt az államok egyoldalú belső jogi aktusokkal próbálják kiküszöbölni, továbbra is szükség van egységesített szabályozásra.

[64] Lásd: Islands of Palmas Arbitration, amely döntés értelmében a felfedezés önmagában egy nem teljes jogcímet ruház a felfedezést tévő államra, The Netherlands v. United States of America (4 April 1928.).
[65] Csatlós Erzsébet [2010 a]: *ibid* 18. old.
[66] *ibid* 18. old.
[67] *ibid* 19. old.
[68] *ibid* 19. old.
[69] *ibid* 19. old.

2.2.2. Tengerjog

Az Északnyugati-átjáró rendkívül fontos mind Kanada, mind az Egyesült Államok számára. Kanadának azért mert, a 60-as évektől fogva termeli ki a partvonala mentén a nyersanyagokat, és minél nagyobb területre sikerül kiterjesztenie szuverenitását, annál több területen folytathat kitermelést. Arról nem is beszélve, hogy a kitermelt nyersanyagok szállítására az Északnyugati-átjáró a legmegfelelőbb. Az Egyesült Államok, is hasonló okból, a nyersanyagok szállítása miatt ellenzi Kanada törekvését, hogy ellenőrzése alá vonja az Átjárót.[70] A tengerjog vonatkozásában talán a legellentmondásosabb kérdés az, hogy az Északnyugati Átjáró nemzetközi szorosnak minősül-e. Az Átjáró ugyanis tengerszorosok és csatornák láncolatából épül fel, mely a Kanadai Arktiszi Szigetvilágon fut keresztül. Ezzel szemben az Egyesült Államok azt vallja, hogy az Átjáró vizei, részei egy nemzetközi szorosnak melyet megillet a szabad hajózás joga.[71] Ez a konfliktus a *Manhattan* tankerhajó ügye óta áll fenn a két arktiszi állam között. 1969-ben az *SS Manhattan* útját a Beaufort-tengeren kezdte majd átkelt az Északnyugati Átjárón és kikötött a Davis-szorosban. A hajó egy kisebb rakomány olajat szállított, és tulajdonosai szándékosan küldték az átjárón keresztül, azért hogy bebizonyítsák egy jégtörő hordozóhajó képes egész éves hajózásra Alaszka és az Egyesült Államok keleti partja között. Annak ellenére, hogy az áthaladás békés volt, a fedélzeten tartózkodott a kanadai kormány egy képviselője, valamint a kanadai parti őrség egy hajója (*J.A. McDonald*) is elkísérte az úton, meglehetősen heves vitákat váltott ki a kanadai oldalon. Az Egyesült Államok érvelése azért nem állja meg a helyét, mert a szóban forgó átjáró nem felel meg teljes egészében a nemzetközi szoros funkcionális feltételeinek. A második világháború és 1985 között 40 sikeres áthajózást regisztráltak az átjárón, a hajók közül 29 kanadai és 11 nem kanadai zászló alatt hajózott.[72] Meglehetősen nehéz friss adatokat szerezni a sikeres áthajózásokról, mert nem mindegyik hajó megy végig az útvonalon, annak csupán egyes szakaszait érinti. Az azonban elmondható, hogy növekszik az Északnyugati-átjáró forgalma, de még mindig nem számottevő és jelentősen alulmúlja az Északi Hajózási Útvonalét. Összehasonlításképpen meg kell említenünk a *Korfu-szoros ügyet*[73] is, melyben a Nemzetközi Bíróság 1949. április 9-én hozott ítéletében megállapította: „a Bíróság véleménye szerint általánosan elismert és a nemzetközi szokásokkal összhangban áll az államoknak az a joga, hogy béke idején a parti állam előzetes engedélye nélkül hadihajókat küldjenek olyan szorosokba, amelyek a nyílt tenger két része között a nemzetközi hajózást szolgálják, feltéve, ha az áthaladás békés".[74]A Korfu-szoroson az alatt a 21 nap alatt, amit az ítélet vizsgált, mintegy 3000 alkalommal keltek át, így az meglehetősen forgalmasnak tekintették.[75] Ezek az adatok azért fontosak, mert az Átjáró ugyan megfelel a nemzetközi szoros földrajzi feltételeinek, de ugyanez már nem mondható el annak funkcionális feltételeiről. Ebben a kérdésben a Parti Tengerről és a

[70] Csatlós Erzsébet [2010 b]: *ibid* 3. old.
[71]Chaturvedi, Sanjay [1996]: *ibid* 33. old., Idézi Georgescu [2010].
[72]Pharand, Donat [1987]: *Canada's Newly Enclosed Arctic Waters*, The Canadian Yearbook of International Law. 325. old. Idézi Csatlós [2010].
[73] United Kingdom v. Albania [1949] ICJ Reports 3.
[74] Bokorné Szegő Hanna [1997]: *Nemzetközi Jog*, Aula Kiadó, Budapest, 185. oldal.
[75] Csatlós Erzsébet[2010 b]: *ibid* 4. old.

Kapcsolódó Övezetről szóló Egyezmény[76] 16 (4). cikkét is meg kell említenünk, mely kimondja, hogy a külföldi zászló alatt közlekedő hajók békés áthaladását nem lehet felfüggeszteni olyan szorosokon melyeket nemzetközi hajózásra használnak. Mind a Tengerjogi Egyezmény és a Parti Tengerről szóló Egyezmény első sorban földrajzi szempontból vizsgálta a szorosokat és bár a Tengerjogi Egyezmény említ bizonyos mértékeket, egyik egyezmény sem tisztázza a pontos követelményeket a nemzetközi szorosok forgalmára vonatkozóan. A szakírók egy része köztük Donat Pharand[77] is úgy véli az alacsony számú éves hajóforgalom miatt nem tekinthető nemzetközi szorosnak, ráadásul az átlagos kereskedelmi hajók nem is képesek áthajózni rajta mivel gyakran be van fagyva még nyáron is. Látva ezeket a példákat elmondhatjuk, hogy számos rés van a nemzetközi jogi szabályokon amelyet Pharand szerint, úgy lehetne kiküszöbölni, ha például külön szabályozás születne a Tengerjogi Egyezményen belül a jéggel borított, északi-sarki nemzetközi szorosokra. Én is úgy vélem, látva az általános, globális nemzetközi szabályozás hibáit, hogy szükség van egy az Arktisz térségére specifikus tengerjogi szabályozásra.

További vitákat generált és generál az Átjáró körül Kanada és az Egyesült Államok között, az a tény hogy Kanada 1973-ban történelmi okokra hivatkozva egy dekrétumban kijelentette, hogy beltengerként tekint az Északnyugati-átjáró vizeire, és úgy véli, joga van szabályozni és felügyelni a hajóforgalmat a térségben, mivel a parti állam teljes szuverenitást élvez a beltengere felett. A történeti jogcímen való területszerzés alapja az 1951-es *Anglo-Norvegian Fisheries Case*, melyben a Nemzetközi Bíróság megállapította, hogy a történelmi vizek beltengernek minősülnek.[78] Azonban nem árt megvizsgálni, hogy megfelel-e Kanada a Nemzetközi Bíróság és az ENSZ történelmi tény jogcímén szerzett szuverenitásról szóló 1962-es tanulmányában előírt, a szuverenitás jogcímének megszerzéséhez szükséges 3 feltételnek.[79] Az első feltétel szerint az adott államnak exkluzív felügyeletet kell gyakorolnia a térség felett. Mivel Kanada az 1970-es évekig nem gyakorolt semmilyen abszolút felügyeletet ezért ennek a feltételnek nem felel meg. A második, hogy hosszú időn keresztül kell az adott államnak szuverenitást gyakorolnia a térség felett. Tehát meg kell, hogy valósuljon a *possessio longi temporis*, vagyis a huzamos idejű vitathatatlan használat, „ami annak ellenére, hogy a szigetvilág zömét kanadaiak fedezték fel, az azzal összefüggő hatalomgyakorlás nem terjedt ki a vízi térségre”.[80]Az utolsó feltétel az, hogy a többi állam ne ellenkezzen a szuverenitásgyakorlás ellen, ami látván az Egyesült Államok heves tiltakozását nem igazán valósul meg. Ez az álláspont ismét megerősítésre került a kanadai kormány 1986. január 1-én életbe lépett nyilatkozatában, melyet válaszként bocsájtott ki az amerikai *USCGC Polar Sea* az Átjárón történt áthajózására. A nyilatkozat összekapcsolta a Kanadai Arktiszi Szigetvilág legészakibb szigeteinek alapvonalait, melynek következményeként a szigetvilág vizei

[76] Convention on the Territorial Sea and the Contigous Zone, 29 April 1958, Geneva.

[77]Pharand, Donat [1988]: *ibid* Idézi Rothwell [1996].

[78] Fisheries Case (United Kingdom v. Norway), Judgement of December 18 th 1951. I.C.J. Reports 1951, p. 116. 130. old.

[79] McKinnon, J. B [1987].: *Arctic Baselines: A Litore Usque Ad Litus,* Canadian Bar Review. 797. old. Idézi Csatlós [2010].

[80] Csatlós Erzsébet [2010 b]: *ibid* 5. old.

Kanada szerint beltengerének részévé váltak.[81] Bár a Tengerjogi Egyezmény rendelkezik a szigetcsoportok körüli szigetvonalakról, de nem tartalmaz korlátozásokat a parti államtól húzott alapvonalak hosszára vonatkozóan. A Kanadai Arktiszi Szigetcsoport körüli alapvonalak átlagosan 17 tengeri mérföld hosszúak, a leghosszabb alapvonal 99,5 tengeri mérföld,[82] ezeket összehasonlítva a szigetcsoportokra vonatkozó szabályozással, megállapítható hogy a kanadai igénylés nem tűnik kirívónak.[83] Kanada számára azért lenne fontos a beltenger minősítést elnyernie, mert így a békés áthaladás jogát is megtagadhatja az államoktól, azokat teljesen kizárhatja a térségből. „Ellenben, ha klasszikus szabályozást követve a szigetcsoportokra vonatkozó rendelkezéseket kellene követni, akkor könnyen előfordulna, hogy a szigetek körül egyenként kellene meghatározni az alapvonalat, és külön parti tenger tartozna a kisebb-nagyobb szigetek köré, amelyen azonban már más jogosítványok illetik meg, mint a parti államot".[84] Ezek alapján elmondható, hogy bármennyire is próbálják az államok alkalmazni a nemzetközi jog a Föld más részein alkalmazott formuláit, az Arktisz egyedi adottságai miatt sorra kudarcot vallanak törekvéseik során.

2.2.3. Környezetvédelem

A környezetvédelmi együttműködések köre talán a legszélesebb. Ezen a területen születtek kétoldalú egyezmények, melyek foglalkoznak a határrendezéssel, halászattal, a vadvilág megóvásával valamint a tengeri, légköri és szárazföldi környezet védelmével a különböző típusú szennyezőanyagokkal szemben. Továbbá többoldalú megállapodások is, mint az 1979-es egyezmény a Határokon Átnyúló Nagy Hatósugarú Légszennyezésről (*Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution*), az 1985-ös Bécsi Egyezmény az Ózonréteg Védelméről és az azt követő 1987-es Montreáli Jegyzőkönyv, vagy az 1992-es Egyezmény a biodiverzitásról. A két legfontosabb regionális egyezmény egyike, az elsőként megszületett, 1911-es Egyezmény a Medvefókák Megóvásáról (*Convention for the Preservation of Fur Seals*) melyet az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság (Kanada nevében), Oroszország és Japán írt alá és melynek célja a medvefókák védelme a Bering-tengeren és a Csendes-óceán távoli északi területein. A környezetvédelem vonatkozásában meg kell említenünk a Tengerjogi Egyezmény 234. cikkét, mely a jég borította területekre vonatkozó speciális jogokról szól. A cikk szerint a parti államoknak jogában áll, hogy a kizárólagos gazdasági övezetük határain belül található jéggel borított területeken nem diszkriminatív törvényeket fogadjanak, el és hajtsanak végre a tengeri környezet szennyezésének megelőzése, csökkentése, valamint ellenőrzése céljából, olyan jég által borított területeken, ahol a különösen kemény időjárási viszonyok és az év nagy részében ezeket a területeket borító jégtakaró akadályt, vagy kivételes veszélyt jelent a hajózás számára, és a tengeri környezet szennyeződése az ökológiai egyensúlyban jelentős kárt vagy visszafordíthatatlan zavart okozhat.[85]Bár a cikk a jéggel borított területekre

[81] Statement by the Minister for External Affairs, Joe Clark, Canada House of Commons Debates, vol. V, 10 September 1985, 6,464. Idézi Rothwell [1996].

[82]Pharand, Donat [1988], *ibid* 162. old. Idézi Rothwell [1996].

[83] Rothwell [1996], 185. old.

[84] Csatlós Erzsébet [2010 b]: *ibid* 11. old.

[85] United Nations Convention on the Law of the Sea, 10. December 1982, Montego Bay [16 November 1994], 234. cikk.

általánosan vonatkozik, azonban nagy valószínűséggel arra szánták, hogy az Arktiszt fenyegető környezetvédelmi problémák orvoslására legyen nemzetközi jogi hivatkozás. Ezt a feltevést alátámasztja Kanada egyoldalú aktusa mellyel 1970-ben megalkotta az Arktiszi Vizek Szennyezésének Megelőzését célzó Törvényét.[86]A Törvény születését az amerikai *Manhattan* tankerhajó 1969-es Északnyugati Átjárón történő állítólagos engedély nélküli áthajózása váltotta ki. Az amerikai hivatalnokok arra hivatkoztak, hogy a *Manhattan* nyílt tengeren keresztül hajózott és nem keresztezte a kanadai vizeket. Abban az időben Kanada még nem terjesztette ki 12 mérföldig a parti tengerét, az a 70-es években még csak 3 tengeri mérföldig terjedt. Kanada azonban „a kanadai szuverenitásra vonatkozó direkt fenyegetésnek tekintette, melyet azonnali kanadai válasz illetett".[87]Kanada félelméhez hozzájárult az is hogy tartott attól, hogy a megnövekedett nyersanyag kitermelés okozta hajóforgalom miatt nő a térség ökoszisztémáját fenyegető hajóbalesetek száma. Ebből kifolyólag megszületett az AWAPPA, melynek célja nem a hajóforgalom korlátozása volt, hanem az, hogy biztonsági előírásokat szabjon a szennyezési veszélyt jelentő hajók számára a kanadai partvonaltól számított 100 tengeri mérföldig terjedő területen belül. Mondanunk sem kell az Egyesült Államok elítélte Kanada egyoldalú jogi aktusát arra hivatkozva, hogy az megsérti a nemzetközi jog *mare liberum* elvét. Ez a vita a 234. cikk megszületésével oldódott meg, mely feljogosította a parti államokat környezetvédelmi törvények alkalmazására a 200 tengeri mérföldig terjedő kizárólagos gazdasági övezet határain belül - de csak abban az esetben, ha a jégtakaró hajózási akadályt képez - ezzel részben legitimmé tette Kanada egyoldalú jogi aktusát.[88] Es egyben azt is eredményezte, hogy az AWAPPA-t ellenző Egyesült Államok a cikk megszületése miatt továbbra sem ratifikálta a Tengerjogi Egyezményt.

[86] Arctic Waters Pollution Prevention Act, a későbbiekben AWAPPA.

[87] Rothwell, Donald R. [1993], *The Canadian–U.S. Northwest Passage Dispute: A Reassessment*, Cornell International Law Journal, 2. sz.

[88]Becklumb, Penny [2008]: *Bill-C3: An Act to amend the Arctic Waters Pollution Prevention Act*, http://www2.parl.gc.ca/Sites/LOP/LegislativeSummaries/Bills_ls.asp?lang=E&ls=c3&source=library_prb&Parl=40&Ses=1#1history címen; Internet, 2011.április 22.

3. Rezsimelmélet, a rezsimalkotás elmélete, illetve lehetséges megoldások rezsimalkotásra az Artkiszon

3.1. Rezsimelmélet

A rezsimalkotásnál több aspektust is meg kell vizsgálnunk. Elsőként azt, hogy miből épül fel az adott rezsim: államokból, nemzetközi szervezetekből, érdekvédelmi csoportokból, stb. Továbbá azt, hogy milyen tényezők szükségesek a rezsimalkotáshoz: kell egy közös kihívás, melynek megoldására összefognak a szereplők. Valamint a hatást is vizsgálnunk kell, melyet az alakító eljárás gyakorolhat a rezsim szerkezetére: például lesznek-e hegemón szerepet betöltő államok a rezsimen belül? Ezeken felül azt, hogy milyen feltételek elengedhetetlenek egy rezsim számára ahhoz, hogy az hatékonyan működhessen: szükség van alapszerződésre, intézményrendszerre, szankciókra, stb. Végül az is elengedhetetlen vizsgálati tényező, hogy hogyan reagálnak a rezsimek a változásokra: képesek-e alkalmazkodni, vagy ellehetetlenedik működésük.

A rezsim, mint fogalom és a rezsimelméletek az 1970-es években jelentek meg, és első képviselői Ruggie és Haas voltak. Ruggie megfogalmazásában a rezsim „egy sor kölcsönös elvárás, szabályok és szabályozások, tervek és szervezési energiák valamint pénzügyi kötelezettségvállalások összessége, melyeket az államok egy csoportja elfogad."[89] Haas szerint a rezsimek „nemzetek közötti kollektív megállapodások melyeket arra terveztek, hogy létrehozzák vagy, hogy hatékonyabban használják tudományos vagy technológiai kapacitásaikat" illetve amelyek „alapelvekből, explicit vagy implicit normákból, szabályokból és döntéshozatali eljárásokból állnak melyek körül a szereplők elvárásai konvergálnak annak érdekében, hogy koordinálják a szereplők viselkedését azokban az ügyekben mely mindannyiukat érintik".[90] Még további két teoretikust szeretni megemlíteni Krasner-t és Keohane-t, akiknek szintén jelentős munkásságuk fűződik a rezsimelméletekhez. Krasner szerint „a rezsimeket úgy definiálhatjuk, mint egy sor implicit vagy explicit elvet, normát, szabályt és döntéshozatali eljárást melyek felé a résztvevők elvárásai konvergálnak a nemzetközi kapcsolatok bizonyos területén. Az elvek meggyőződések tényekről, kauzalitásról és

[89]Ruggie, John G. [1975]: *International Responses to Technology: concepts and trends*, International Organization, 3.sz. 570.old.

[90]Haas, Ernst B. [1975]: *On Systems and International Regimes*, World Politics, Vol. 27, 147.old. Idézi Rothwell [1996].

becsületességről. A normák viselkedési minták melyeket jogok és kötelezettségek határoznak meg. A szabályok tettekre vonatkozó egyedi előírások vagy tilalmak. A döntéshozatali eljárások pedig domináns gyakorlatok közös döntések meghozatalára és végrehajtására."[91] Keohane úgy véli Krasner definíciója hasznos kiindulási alap, de annak bizonyos kétértelműségei miatt továbbfejlesztette azt. Keohane a normákat viselkedési mintáknak tekinti, függetlenül attól, hogy önös vagy más érdek alapján vették fel azokat. Az ő elképzelése szerint „a rezsim alapelvei meghatározzák általában azon célokat, amelyeket elvár tagjaitól, hogy hajszoljanak. A normák némiképpen átláthatóbb utasításokat tartalmaznak a tagok számára a legitim és illegitim magatartásformákat illetően, melyek még mindig viszonylag általános kifejezésmódban határozzák meg a felelősségeket és a kötelezettségeket. Egy rezsim szabályait nehéz megkülönböztetni annak normáitól, a határon egymásba olvadnak. A szabályok ezzel szemben sokkal specifikusabbak: azok sokkal részletesebben jelölik a tagok egyedi jogait és kötelezettségeit. A szabályokat könnyebb módosítani, mint az alapelveket és a normákat, mivel lehetséges, hogy több szabály van, mely célok egy adott csoportját szolgálja. Valamint a rezsimek döntéshozatali eljárásai módozatokkal szolgálnak az alapelveik megvalósítására és szabályaik módosítására." Zárásul Keohane szerint az utasítások melyek bár politikailag közvetettek mégis eléggé specifikusak ahhoz, hogy lehetővé tegyék a szabálysértések azonosítását és ezáltal azok, a nemzetközi rezsimek nélkülözhetetlen elemeivé válnak.[92]

Láthatjuk, hogy a különböző elméleteknek vannak közös elemei: a rezsimek alapelvekre és normákra épülnek, melyek vonzzák a különféle nemzetközi szereplőket (de legfőképpen az államokat); a rezsimek vagy formális, vagy informális intézményeket hoznak létre melyek jól azonosítható problématerületekkel foglalkoznak; valamint a nemzetközi rezsimek alapelvek, normák, szabályok, és döntéshozatali eljárások, melyek irányába konvergálnak a szereplők elvárásai egy adott problémakörön belül.[93]

3.2. Rezsimalkotás elmélete

Ahhoz hogy rezsim szülessen, szükség van egy problémás területre. Haas és Ruggie szerint két előfeltétele van egy problémának ahhoz, hogy elérje azt a szintet, amelyen vonzóvá válik a nemzetközi szereplők számára. Az első az ismeretanyag megléte, amely társadalmi célokhoz fűződő tudományos nézeteket foglal magában.[94] A második a politizálás, vagyis az ismeretanyag összegyűjtése annak elismerését eredményezi, hogy létezik egy kollektív állásfoglalás.

---

[91] Krasner, Stephen D. [1982]: *Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables*, International Organization, 2.sz.; 1-2. old.

[92] Keohane, Robert O. [1984]: *After Hegemony – Cooperation and Discord in the World Political Economy,* Princeton University Press, Oxford, 57-59. old.

[93] Krasner, Stephen D. [1982]: *ibid* 1. old.

[94] Haas, Ernst B.: *Why Collaborate?: Issue-Linkage and International Regimes*, World Politics, 3. sz., 367. oldal. Idézi Rothwell [1996].

Térjünk át a rezsimalkotás metodológiájára, hogy felvázolhassuk az Arktisz térségében létrehozandó rezsim megalkotásának menetét. Feld, Jordan és Hurwitz három módszert különböztet meg: a „szerződéses irányvonalat", „evolúciós megközelítést", és a „darabonkénti folyamatot".

A „szerződéses irányvonal" (*contractarian track*) esetében a szereplők abból a célból üléseznek, hogy valamilyen szerződésről vagy egyezményről tárgyaljanak, mely lefekteti azt a keretet, amelyen belül a rezsim működik. Ennek a típusnak a képviselői azok a nemzetközi egyezmények, melyek a jog kodifikációjára törekednek, a legkiemelkedőbb példák az 1959-es Antarkisz Egyezmény és a Tengerjogi Egyezmény. Ezeken felül még a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (*International Atomic Energy Agency* – IAEA) 1960-ban létrehozott ellenőrzési rendszere is ebbe a kategóriába tartozónak tekinthető. Ennek a megközelítésnek azonban meglehetősen sok hátránya van. Egy szerződésen alapuló megegyezés egy rezsim számára nem mindig hozza meg a kívánt hasznot. A szerződés szövegének megfogalmazásában kétértelműségek lehetnek, melyek elfedhetik az aláíró felek alapvető konfliktusait. Továbbá előfordulhat, hogy az egyik vagy a másik fél elfogadja a rá rótt kötelezettségeket, azok teljesítésének szándéka nélkül is. Összegezve, lehetséges a problémák kezelése a szerződéses irányvonalon keresztül létrehozott rezsimen belül, azonban a rezsim csak akkor terjeszti ki cselekvési körét, amikor hosszantartó működésbe kezd.[95]

Az „evolúciós megközelítés" (*evolutionary approach*) szerint a rezsimek fokozatosan fejlődnek ki, vagy úgy hogy azok a szabályok, melyek eredetileg átmenetiek voltak, megszokott jelleget öltenek fel egy idő után, vagy úgy hogy a szabályok egyoldalú műveletek során fejlődnek melyek *de facto* vagy később esetleg *de jure* rezsimelismerést eredményeznek. Azok a rezsimek, melyek a tengeri nyersanyagforrások feltárását célozták, gyakran követték ezt a mintát. Példaként szolgálhat az 1945-utáni kontinentális talapzat rezsim kifejlődése.[96]

A „darabonkénti folyamat" (*piecemeal process*) esetében a szereplők bizonyos kérdésekben egyetértésre jutnak egy meghatározott problémakörön belül, de képtelenek átfogó megegyezésre jutni. Ebben az esetben a résztvevők azt remélik, hogy a szükséges konszenzust egy későbbi szinten érik el egy problémakör kiterjesztésével, vagy esetleges *spillover* bekövetkeztével. Ez a folyamat követhető nyomon az Európai Monetáris Rendszer lassú és fáradtságos létrehozásában. Másik példaként szolgálhat a parti tenger kiterjedtsége feletti vita, mely megoldatlan maradt az 1958-as Parti Tengerről és Kapcsolódó Övezetről szóló Egyezmény után, valamint a második Tengerjogról szóló ENSZ konferencia után is 1960-ban. Ezt a problémát a Tengerjogi Egyezmény 3. cikkelye oldotta meg mely 12 tengeri mérföldben határozta meg a parti tenger határát.[97]

Úgy vélem ebben az egyre inkább az interdependencián alapuló világban, az államoknak össze kell fogniuk annak érdekében, hogy elérjék közös céljaikat, különös tekintettel olyan térségekben, mint az Arktisz. Ennek az összefogásnak a kialakításához pedig elengedhetetlen a rezsimelmélet melynek mindhárom fent említett módszere

[95] Feld, W. J., Jordan, R. S. and Hurwitz, L. [1988]: *International Organizations – A Comparative Approach*, Praeger, New York, 244. old.
[96] *ibid*
[97] Rothwell [1996] 16. old.

segítséget nyújthat egy nemzetközi jogi rezsim megalkotásában az Arktiszon. A továbbiakban ezen módszerek segítségével megpróbálok felvázolni olyan területeket, amelyeken szükség van az együttműködésre, és amelyeken keresztül lehetségesnek tartom a rezsimalkotást ebben a térségben.

3.3. Regionális együttműködés mint lehetséges kiindulási pont a rezsimalkotásra az Arktisz térségében

Ebben az alfejezetben be szeretném mutatni az Arktisz térségét érintő regionális együttműködési törekvéseket, valamint két a rezsimalkotásra lehetséges megoldást szeretnék felvázolni, továbbá megvizsgálni létrejöttük miként jét és feltételeit.

A hidegháborút megelőző időszakban nem igazán volt aktív regionális szintű fellépés a térségben, egyrészt mert a régió államai nem tulajdonítottak különös figyelmet az élő források kitermelésének negatív hatásaira, másrészt a Spitzbergák ügyét leszámítva csak néhány nagyobb jelentőségű vita bontakozott ki, ami megkívánta a regionális szintű válaszadást.[98]Erre a korszakra tehető az 1911-es Egyezmény a medvefókák megőrzéséről és védelméről a Csendes-óceán északi részén,[99] valamint az 1920-as *Svalbard Treaty*, mely a Spitzbergákat érintő szuverenitás-problémákat küszöbölte ki. A hidegháborús korszakban az Arktisz frontvonalként szolgált az Egyesült Államok és a Szovjetunió között, emiatt gyakori volt, hogy nukleáris tengeralattjárókat járőröztettek a térségben. Kanada az Egyesült Államokat támogatta, míg a skandináv országok neutrálisak maradtak, így ez a korszak az államok közötti megosztottság miatt nem kedvezett a regionális együttműködésnek. A régió államai ebben az időszakban a világpolitika perifériáján kívántak maradni, és figyelmüket inkább a déli, mint az északi területek kötötték le. Az igazi fellendülést a 80-as évek hozták meg, Young szerint a világ az „Arktisz korszakába lépett" melyben a régió domináns szerepet fog gyakorolni a nemzetközi ügyekben.[100]Két fontos regionális együttműködés látott napvilágot ezekben az években: 1973-as Jegesmedvék védelméről szóló egyezmény;[101] valamint az Arktiszi Tanács létrehozását célzó megállapodás.

Tekintsük át részletesebben a térség regionális kezdeményezéseinek történeti előzményeit és körülményeit!

Az első politikai kezdeményezés regionális együttműködésre az Arktiszon, Henry A. Wallace amerikai alelnökhöz fűződik, aki a második világháború alatt felvázolta tervét egyaránt a *State Departement*-nek és a Kongresszusnak is, és amelyben kifejtette, hogy az Egyesült Államok kezdeményezhetné egy nemzetközi szerződés kifejlesztését a térségben. Ezzel olyan szerződés rendszert kialakítva mely elősegítené a

[98] Mint például a kanadai és orosz szektorális követelések melyek bár szokatlanak voltak, mégsem váltottak ki nagyobb vitát.

[99] Convention between Great Britain, Japan, Russia and the United States respecting Measures for the Preservation and Protection og Fur Seals int he North Pacific Ocean, 7 July 1911, Washington.

[100] Young, Oran R. [1985-86]: *The age of the Arctic,* Foreign Policy, 61. sz. 160-79. old.

[101] Agreement on the Conservation of Polar Bears, 15. November 1973., Oslo.

szállítást, a kommunikációt és az Arktisz felfedezését.[102] Ezt a törekvést Roosevelt elnök is részben támogatta, mert érezte az Arktisz növekvő stratégiai fontosságát, és amellett érvelt 1944-ben, hogy az Egyesült Államok nagyobb hangsúlyt fektethetne az Arktiszi ügyekre és Alaszka gazdasági fejlesztésére.[103] Bár Wallace rendkívül fontos szerepet játszott abban, hogy az Egyesült Államok figyelmét az Arktisz felé irányítsa, és felhívja a figyelmét a térségben kivitelezett gazdasági fejlesztésből és az ott kialakított nemzetközi együttműködésből származó előnyökre,[104] a hidegháború félresöpörte az alelnök terveit. Azonban a 60-as években az Antarktisz Szerződés megszületésével - melynek sikeres megvalósításában az Egyesült Államok vezető szerepet játszott – megjelent egy hasonló törekvés, egy „Északi sarkvidéki megállapodás" ötlete. Az Egyesült Államok által kezdeményezett tervezet egy olyan kezdeményezés megvitatását foglalta magában, mely elő kívánta mozdítani az együttműködést a tudományos kutatás, az északi gazdasági fejlesztés, a környezetvédelem, az egészségügy és az orvostudomány terén.[105] Sajnos ez a javaslat nem lelt támogatottságra sem Kanada sem a Szovjetunió részéről és soha nem emelkedett miniszteri szintre,[106] így elmondható, hogy az Egyesült Államok próbálkozásai, hogy kialakítson egyfajta arktiszi regionális együttműködést, kudarcot vallottak.

Kanadai részről az első együttműködési törekvés egyéni szinten születtek, az első 1946-ban, képviselője Lester Pearson (később kanadai külügyminiszter és miniszterelnök is lett), aki nagyobb együttműködést szeretett volna kialakítani Kanada és a többi Arktiszi állam között. Második képviselője a geográfus Trevor Lloyd volt, aki a 40-es években a Kanadai Nemzetközi Ügyek Intézetének dolgozott egy olyan projekten, mely a „Kanadai Észak" felfedezését célozta és vizsgálta annak gazdasági potenciálját. Elképzelésével 1965-ben állt elő, melyben kifejtette, hogy szerinte a tudományos együttműködés megalapozhatná a politikai kapcsolatok jobbá tételét a térségben, és ilyetén módon lehetőség nyílna egy Antarktisz típusú szerződés elfogadására.[107] Sajnálatos módon nem talált meghallgatásra az ötlete és 1981-re teljesen el is sorvadt ez a törekvés.

Az arktiszi együttműködési kedv az 1976 és 1996 közötti periódusban szökkent igazán szárba. Bilaterális biztonsági együttműködés alakult ki Kanada és az Egyesült Államok között, melynek alapja a második világháború, illetve a hidegháború alatt

---

[102] Pollack, Herman and Anderson, Peter J. [1973]: *United States Policy for the Arctic*, Arctic Bulletin 2 at 2. Idézi Rothwell [1996].

[103] Fry, Samuel E. [1990]: *The Arctic and United States Foreign Policy, 1730-1990*, (Fall 1990) 4, Arctic Research of the United States 31 at 38. Idézi Rothwell [1996].

[104] Lásd: Blum, John Morton (szerk.) [1973]: *The Price of Vision – The Diary of Henry A. Wallace ,* Houghton Mifflin, Boston, 35. old., ahol Blum megjegyzi, hogy az orosz külügyminiszterrel, Molotovval zajlott beszélgetések során , Wallace bemutatta az Arktiszról szóló vízióját és terveit, mely szerint a régió Amerikából, Szibériából, Kínából és Mongóliából érkező rengeteg embert tömörítő térséggé vált volna és ahol a civilizáció egy új központja alakult volna ki. Idézi Rothwell [1996].

[105] Scully, Tucker [1984]: *Arctic Policy: opportunities and perspectives*, Arctic Technlogy and Policy, Ira Dyer and Chryssostomos Chryssostomidis (szerk.), Hemisphere Publishing, New York.

[106] Ibid.

[107] Lloyd, Trevor [1970]: *Some International Aspects of Arctic Canada,* International Journal, 4.sz.*;* 717 -725. old.

kialakult katonai kapcsolatok voltak. A multilaterális egyezmények lassan emelkedtek felszínre, az első ilyen szintű megállapodás az 1973-as Jegesmedvék Védelméről szóló Egyezmény, melynek sikere bár moderált volt, egyes kutatók szerint megalapozta a további ilyen jellegű együttműködés kialakulását.[108]Az 1980-as évek újabb lendületet adtak, születtek kutatási, civil és fegyverkorlátozási együttműködések egyaránt. Kanada és a Szovjetunió kutatási célú megállapodásokat kötött, míg az NGO-k közbenjárásával megszületett az Inuit Cirkumpoláris Conferencia (*Inuit Circumpolar Conference*), mely az őslakos népek érdekeit hivatott védeni. A legfontosabb mozzanat azonban Gorbacsov 1987. októberi murmanszki beszéde volt, melyben kooperációra szólította fel az arktiszi államokat, ezzel jelezve, hogy a Szovjetunió „békezónává" kívánta tenni az Arktiszt. Gorbacsov javaslatai között szerepelt egy atomfegyvermentes övezet kialakítása Észak-Európában, valamint hogy békés együttműködés legyen az alapja az arktiszi nyersanyagok felhasználásának, illetve kezdeményezte, hogy a Szovjetunió nyissa meg az Északi Hajózási Útvonalat a jégtörő hajók kísérettel való áthajózásának lehetővé tételére. A Murmanszk kezdeményezés eredményeként megszületett a Nemzetközi Arktiszi Tudományos Bizottság (*International Arctic Science Commitee*) 1990-ben, egy nem kormányzati szervezet, melynek feladata az arktiszi kutatók közötti kooperáció elősegítése, főleg azon kutatók között, akik a környezettel kapcsolatos tudományokkal foglalkoznak. Ennek a Bizottságnak a létrejötte is bizonyítja, hogy az arktiszi államok képviselői a regionális szintű közös fellépésre olyan területeken törekedtek, melyek a közös érdeket képviselték a térségben, habár kormányzati szintre nem jutottak el.

3.3.1 Rezsimalkotás környezetvédelmi megállapodásokon keresztül

Látván az arktiszi államok regionális együttműködését, a két- és többoldalú megállapodások az arktiszi környezet védelmében mondhatóak a legsikeresebbeknek. Ezek közül már az előző bekezdésben megemlítettem néhányat, azonban ki szeretném emelni az Arktiszi Környezetvédelmi Stratégiát (*Artcic Environmental Protection Strategy* – AEPS) mely mindközül a legkiterjedtebb és a legmagasabb szintre jutott el. Finnország egy többoldalú együttműködést kívánt kialakítani az arktiszi államok között a térség környezetének védelmében. A Stratégia célkitűzései: a klímaváltozás, és a tengeri környezet szennyezése elleni küzdelem, valamint az élő és élettelen források kitermelésének felügyelete. A Stratégiát Kanada, Dánia, Finnország, Izland, Norvégia, Svédország, a Szovjetunió és az Egyesült Államok 1991. június 14-én fogadták el, egy miniszteri szintű ülés alkalmával. Implementálták a Stratégiába az 1982. évi Tengerjogi Egyezmény vonatkozó cikkeit és megegyeztek abban, hogy rendszeres üléseket tartanak a környezeti problémák megoldására. Továbbá kidolgoztak egy akciótervet, az Arktiszi Ellenőrzési és Kiértékelési Programot (*Arctic Monitoring and Assessment Program* - AMAP) mely felülvizsgálja és koordinálja a létező nemzeti programokat egy nemzetközi keretrendszeren belül, és ajánlásokat tesz az arktiszi ökoszisztémát fenyegető további kockázatok csökkentésére. Az AMAP feladatait munkacsoportok végzik az egyes arktiszi államokban, munkájukat pedig a Norvégiában működő titkárság koordinálja. Azonban minden arktiszi állam saját mechanizmus szerint adoptálja a

[108] Osherenko, Gail and Young, Oran R. [1989]: *The Age of the Arctic: Hot Conflicts and Cold Realities*, Cambridge University Press, Cambridge, 241. old.

Stratégiát, így az állami szinten nem bír nagy hatással. Ráadásul a pénzügyi kötelezettségvállalásokat sem képesek igazán teljesíteni a részes államok. De nem csak a kötelezettségvállalásokkal és a Stratégia alkalmazásával van probléma, hanem a Stratégia jogi aspektusai is meglehetősen homályosak. Nem tartalmaz például pontos definíciót arra vonatkozóan, hogy pontosan milyen területet ért Arktisz alatt, így minden állam saját maga határozza meg, meddig terjednek a Stratégia vállalásai. Továbbá az sem tisztázott, hogy mi a jogi státusza a Stratégiának, és hogy meddig terjednek a részes államokra vonatkozó kötelezettségek. Szerződésnek tekinthető-e az AEPS? Ha az 1969-es a szerződések jogáról szóló bécsi egyezmény vesszük alapul, megfelel szerződésnek amennyiben írott formában van, és az államok hozták létre, de az már vitatható, hogy arra tervezték, hogy a nemzetközi jog szabályozza a működését. Továbbá nevében is stratégia nem pedig szerződés szerepel, és nincs nyoma annak, hogy ratifikálták volna, vagy bejegyezték volna azt az ENSZ-nél a részes államok. A szóhasználat sem teszi egyértelművé, hogy a részes államokra nézve jogokat keletkeztet és kötelezettségeket szab ki, így inkább *soft law*-nak tekinthető az AEPS.

A fentiekben már felvázoltam az ENSZ Tengerjogi Egyezményének 234. cikkét, amelyet a darabonkénti rezsimalkotás kiváló példájának tartok. Ugyanis a parti államokhoz tartozó vizek biztonságát semmilyen kizárólag a jéggel borított területekre vonatkozó nemzetközi jogi egyezmény nem szabályozta, ezért Kanada, megfelelő szabályozás híján, egyoldalú jogi aktussal kipótolta ezt a hiányt. Jelen tanulmányban nem kívánom részletezni az egyoldali jogi aktusok létjogosultságát a nemzetközi jogban, azonban elmondható ez esetben, hogy ha Kanada nem tett volna egyoldalú intézkedéseket a 234. cikk nagy valószínűséggel csak később, vagy egyáltalán nem született volna meg. Ez a példa újabb eszközzel bővíti a darabonkénti rezsimalkotás körét.

Az AEPS és a többi környezetvédelmi kezdeményezés a darabonkénti rezsimalkotás részei. Ezek a kezdeményezések nem sok lemondással járnak az államok részéről, emiatt egy részről az így kialakított együttműködés bár lassú ütemben, de szorosabbá fűződik, más részről azonban ezek a kezdeményezések nem igazán hatékonyak illetve ellenőrizhetőek. Láthattuk Kanada egyoldali jogi aktusának jogkeletkeztető hatását, ezért úgy gondolom átmenetileg az is járható útvonal lehet, hogy az arktiszi államok hasonló esetben egyoldalú jogi aktusokat tegyenek (természetesen jól megalapozott indokokra hivatkozva) annak érdekében, hogy új nemzetközi jogi normákat hozzanak létre a szabályozás nélküli területeken.

3.3.2. Rezsimalkotás szerződéses úton

Ebben az alfejezetben felvázolom az AEPS melletti másik kiemelkedő multilaterális együttműködés képviselőjét a térségében, az Arktiszi Tanácsot (*Arctic Council*). Ezt követően pedig megvizsgálva az eddig az Arktiszon kialakult együttműködéseket, kifejtem azok hiányosságait és egy lehetséges szerződéses rendszer létrehozásának feltételeit.

Egy az Arktiszi Nyolcak által vezetett Arktiszi Tanács létrehozásának ötlete kanadai akadémikusok és NGO-k fejéből pattant ki az 1970-es 80-as években. Majd 1988-ban Donat Pharand karolta fel az elképzelést, és ezt követően 1989-ben már kormányzati szinten is megjelent az elképzelés Brian Mulroney a kanadai

miniszterelnök beszédében, illetve később a kanadai külügyminiszter 1990-es ottawai beszédében. Hivatalossá az 1996. szeptember 19-én aláírt Ottawai Nyilatkozattal vált, melyet az Arktiszi Nyolcak írtak alá. A nyilatkozat 9 cikkből áll, melyek igen széles feladatkörrel látják el a Tanácsot, mely első sorban a civil szférára koncentrál. Fő feladata az arktiszi államok közti kooperáció, koordináció és interakciók előmozdítása a fenntartható fejlődés és a környezetvédelem érdekében, bevonva az arktiszi bennszülött közösségeket is. Teljes jogú tagjai az Arktiszi Nyolcak, de a munkában állandó résztvevőként részt vehetnek konzultatív szerepben az arktiszi bennszülött népek szervezetei, mint például az Inuit Cirkumpoláris Konferencia képviselői. Kétévente tartanak miniszteri szintű konferenciákat, amelyeken megvitatják az aktuális problémákat és az azokra alkalmazható lehetséges megoldásokat. Az Arktiszi Tanács tehát egy magas szintű kormányközi fórum csupán, mely az AEPS-hez hasonlóan nem rendelkezik szerződéssel, amely kifejezett jogokat és kötelezettségeket állapítana meg. Továbbá ennél a szervezetnél sem tisztázott, hogy mekkora területre terjed ki a mandátuma. Látva ezeket a példákat, egyet kell értenem Rothwell-el abban, hogy az északi államok azt preferálják, ha a jogi rezsimek darabonkénti folyamat során alakulnak ki, mely elvben az állami szuverenitás dominál, tehát ezek az államok nem szívesen mondanak le szuverenitásukról, hogy létrehozzanak egy közös átfogó jogi rezsimet.

A továbbiakban megpróbálom egy fiktív arktiszi szervezet felvázolását, vázlatosan bemutatva szervezeti felépítését, kitérve az Arktiszt érintő problémákra, és hogy milyen szintű válaszadás lenne szükséges azokra. Valamint igyekszem előrevetíteni, hogy milyen területeken kellene javulnia a térség összefogásának.

Az általam vizionált „Arktisz Szerződés Szervezetének”[109] állandó tagjai, ideális esetben az Arktiszi Nyolcak lennének, de úgy vélem elég lenne, ha csak az Arktiszi Ötök között születne megállapodás, a legfontosabb az, hogy Kanada és Oroszország hegemón szerepet vállaljanak a Szerződés létrehozásában és működésében, hiszen partszakaszuk kiterjedtségének köszönhetően nekik a legnagyobb arányú az érdekeltségük a térségben. Tehát a Szervezet teljes jogú tagjai államok lennének, állandó konzultációs szerep jutna az arktiszi bennszülött népek érdekvédelmi szervezeteinek, az őket az Arktiszi Tanácsban megillető hasonló jogkörökkel. A megfigyelő státusz nyitva állna a nemzetközi szervezeteknek, kormányközi és nem kormányzati szervek számára egyaránt. A létrehozásához szükség van egy alapító szerződésre, melyben az alapító tagok lemondanak szuverenitásuk egy részéről. Ami az intézményrendszert illeti, a teljes jogú tagok tanácsot hoznának létre, mely döntene a szervezet ügyeiről. Amennyiben az „arktiszi ötök” az állandó tagok, egy adott kérdés megszavazásához egyhangúság lenne szükséges. Ha az „arktiszi nyolcak” lennének az alapító tagok, az eljárási kérdésekben elég lenne bármely 5 tag igenlő szavazata, az érdemi kérdések megszavazásához viszont az 5 szavazatnak tartalmaznia kéne Kanada és Oroszország igenlő szavazatát. Tehát a tanácsban való szavazás során, az érdemi döntések elfogadásánál Kanada és Oroszország jóváhagyása nélkül nem dönthetnének. Ez az eljárási rend leginkább az ENSZ Biztonsági Tanácsának „vétójogához” hasonlítana a legjobban. Ez két okból indokolt, egyrészt mert ez a két állam rendelkezik a két leghosszabb partszakasszal a Jeges-tenger mentén, másrészt a két ország talán könnyebben mondana le szuverenitása egy részéről, ha a legfontosabb döntésekben

[109] A továbbiakban a „Szerződés”.

nem dönthetnének nélkülük. Ennek azonban feltétele az, hogy a többi teljes jogú tag is elfogadja ezt a rendszert, illetve az is, hogy a két arktiszi nagyhatalom ne használja ezt a formulát a döntéshozatal hátráltatására. A „Szerződés" nyitva állna az államok, és kormányközi nemzetközi szervezetek előtt, ugyanúgy csatlakozhatnának hozzá aláíró félként, mint az Antarktisz Szerződéshez. Ha felidézzük Haas és Ruggie rezsimalkotáshoz felállított előfeltételeit, úgy vélem elmondható, hogy az „Arktiszi Szerződés Szervezete" megfelel legalább az egyik feltételnek. Úgy vélem, hogy a számos környezetvédelmi és kutatási megállapodás által létrehozott munkacsoport és szervezet óriási ismeretanyagot gyűjtött össze az Arktiszt illetően, és ez az ismeretanyag az idő előrehaladtával csak nőni fog. A politizálás folyamata is igen magas szinten van, hiszen egyre gyakrabban hallunk az arktiszi problémákról, és a régió államai is egyre sűrűbben tárgyalnak azokról politikai szinten, de valójában még nem született kollektív állásfoglalás. A szerződéses irányvonalnál már megemlítettem, hogy Feld, Jordan és Hurwitz példaként azokat a nemzetközi egyezményeket hozzák, melyek a jog kodifikációjára törekednek, mint például a Tengerjogi Egyezmény. Mivel az Arktisz térségét nem szabályozza kielégítően a nemzetközi jog, indokoltnak látom egy speciális arktiszi jogi kodifikáció kidolgozását. A továbbiakban sorra veszem azokat a problémákat és nemzetközi jogi hiányosságokat, amelyek terén kodifikációra lenne szükség az Arktisz Szerződés Szervezete által. Bár fontosak az AEPS és az Arktiszi Tanács, de ezek valójában csak *soft law* szintű kezdeményezések, nem elégségesek ahhoz, hogy dinamikus és hatékony módon reagáljanak az arktiszi problémákra.

3.3.2.1. Az 1982-es ENSZ Tengerjogi Egyezmény hiányosságai

Mindenekelőtt nem tisztázott a jégtáblák jogi státusza a Tengerjogi Egyezményben. Ez egy olyan térségben, melynek meglehetősen nagy hányadát jég teszi ki, igen ellentmondásos reakciókat produkál az államok részéről. A Tengerjogi Egyezmény 234. cikke megpróbál szabályozást alkotni a jéggel borított területekre, de csak azokon a területeken garantál a parti államnak joghatóságot, amelyeket az év legnagyobb részében a jégtakaró akadályt vagy kivételes veszélyt jelent a hajózás számára. Tehát ha a jégtábla elolvad, vagy elsodródik a cikk által biztosított joghatóság megszűnik. Megfelelő szabályozás hiányában minden állam saját belátása szerint érvényesíti jogait, ahogy ezt láthattuk a felfedezések korában, vagy, ahogy láthatjuk azt ma is Oroszország esetében, aki a mai napig előszeretettel hivatkozik a meglehetősen vitatott szektorelméletre, melynek értelmében a földrajzi kontinuitás elvére hivatkozva szélességi és hosszúsági fokok alapján tart igényt jéggel borított területekre a Jeges-tengeren. Továbbá a Kanada és az Egyesült Államok között fennálló évtizedes vita is rendeződhetne, ha egy különálló szerződésben megegyezésre jutnának. Ugyanis az Egyesült Államok a mai napig nem ratifikálta a Tengerjogi Egyezményt, a „Szerződésben" lehetősége nyílna rá, hogy közös szabályozást kialakítva Kanadával megoldják nézeteltéréseiket.

3.3.2.2. Környezetvédelem hiányosságai és az arktiszi környezetet fenyegető tényezők

A globális felmelegedést mi sem magyarázza jobban, minthogy az elmúlt 30 évben az éves átlagos tengeri jégtakaró kiterjedése 8%-al csökkent és ez a tendencia csak egyre

növekszik. Ez az érték nyáron eléri a 15-20%-os csökkenést is, valamint a 2100-ig terjedő becslések 10-50%-os csökkenést jósolnak, egyesek szerint pedig előfordulhat az is, hogy teljesen eltűnik a jég a nyári hónapokban.[110]Ráadásul, míg a hóval borított jégtakaró a napsugárzás 85-90%-át tükrözi vissza, addig a nyílt tengeri vízfelszín annak csak a 10%-át. Ennek köszönhetően minél több jég olvad el, annál nagyobb mennyiségű víz kerül a felszínre, mely egyre több napfényt elnyelve, növeli a jég olvadását, és súlyosbítja a felmelegedést.[111] A jég olvadása megnövelheti a tengerszintet, akár komoly áradásokat is okozva Nyugat-Európában. Ezért nem csak az arktiszi régió számára fontos, hogy a „Szerződés" szorosabb együttműködést alakítson ki az ottani államok között, annak érdekében, hogy megelőzzék a megnövekedett vízszint okozta problémákat és csökkentsék a globális felmelegedés mértékét. Láthattuk, hogy a környezetvédelem területén megindult a „darabonkénti folyamat" a rezsimalkotásra, azonban ez nagyon lassan és az államok szuverenitásának csekély lemondásával jár, ezért ezen a területen kiemelten fontos, hogy a „Szerződés" hatékony megoldásokat találjon.

3.3.3.3. Hajózás és a nyersanyagforrások kihívásai és a katonai biztonság kérdése

A jégtakaró csökkenése egyre inkább elhárítja a térségben a hajózás és a nyersanyag kitermelés előtt álló akadályokat. Az olvadás eredményeként akár több hónapra teljesen jégmentessé válhat az Északnyugati[112] és az Északkeleti Átjáró, fellendítve a térség hajóforgalmát. Azonban ameddig nincs tisztázva az Átjárók felett gyakorolható szuverenitás kérdése, addig azok potenciális konfliktusforrásnak minősülnek a hajózásban résztvevő államok között. Ráadásul a megnövekedett hajóforgalom megnöveli a balesetek kockázatát, melyek során a térség vizeibe kerülő kőolaj súlyos károkat okozhat a térség tengeri ökoszisztémájában. És mivel a Tengerjogi Egyezmény nem nyújt elegendő garanciát az államoknak, hogy megtegyék a kellő biztonsági intézkedéseket, úgy vélem elengedhetetlen egy specifikus biztonsági előírás-rendszer létrehozása a „Szerződésen" belül. Az olvadás, ezen felül fellendíti a halászatot és megkönnyíti a térség kontinentális talapzatában rejlő nyersanyagforrásokhoz való hozzáférést. Az első fejezetben ismertettem a térség által nyersanyagforrások becsült mennyiségét, és bár nem tudni pontosan mekkora tartalékok rejtőzködnek itt, úgy vélem a jövőben elengedhetetlen lesz a kitermelésük. Ezt igazolja az a tény is, hogy a térség államai már az 50-es években megkezdték a térség kontinentális talapzatának feltérképezését,[113] és kitartóan próbálják számos eszközzel kiterjeszteni szuverenitásukat a talapzat felé. Valamint a térség legfeszültebb konfliktusait is eme területek megszerzése váltja ki. Úgy gondolom, amennyiben a közeljövőben nem születik meg a kőolajat és a földgázt felváltó alternatív energiaforrás, az első térség ahol a hiányt pótolni fogják az Arktisz alatti tengerfenék lesz. És amennyiben nem kontrollált keretek között, valamint legitim jogcímekre való hivatkozás nélkül kerül

[110] Impacts of a Warming Arctic: Highlights, http://amap.no/acia/ címen; Internet, 2010. április 24., 5. old

[111] *ibid* 7. old.

[112] Először 2007-ben vált teljesen hajózhatóvá az Északnyugati Átjáró. Lásd: *Warming Opens Northwest Passage*, http://news.bbc.co.uk/2/hi/6995999.stm címen; Internet, 2011. április 24.

[113] Osherenko, Gail – Young, Oran R [1989].: *ibid* 45. old. idézi Csatlós Erzsébet [2010].

majd sor a kitermelésre, igen jelentős mértékben megnőhet egy arktiszi háború kirobbanásának valószínűsége. Már a hidegháború alatt számos radarállomást és katonai támaszpontot építettek a térségben, valamint nukleáris tengeralattjárókat is állomásoztattak itt, ebből is látszik, hogy a fegyverkezés nem új keletű jelenség a térségben. Meglátásom szerint a „Szerződés" a kölcsönös bizalmon és tájékoztatáson alapulna, és ennek érdekében az állandó tagok hajlandóak lennének felfedni egymás számára a fegyverkezésük mértékét. Tisztában vagyok vele, hogy olyan államok, mint Kanada, az Egyesült Államok vagy Oroszország meglehetősen nehezen mondanak le szuverenitásuk egy részéről, illetve nehezen adják át a katonai biztonsági rendszereik felett az ellenőrzés egy részét, de valóban megéri kockáztatni, hogy egy jövőbeli nyersanyagéhség okozta versenyben fegyveres konfliktus törjön ki az Arktiszon? Mert az a becslésekből levonható, hogy bár a közeljövőben még nem lesz szükség az Északi-sark alatti nyersanyagforrásokra, illetve a térség majdnem minden állama NATO-tag,[114] úgy vélem minden érintett ország javát szolgálná, ha elejét vennék ezeknek a potenciális konfliktusoknak.

[114] Nem tagjai a NATO-nak Oroszország, Finnország és Svédország.

Konklúzió

Paul Arthur Berkman szerint az Arktisz régiója „a felségjogi viták, a nyersanyagforrások kitermelését érintő egyre komolyabb konfliktusok, valamint a világhatalmak egy újonnan kiemelkedő „nagy játszmájának" korszakába lép."[115]Egyet kell értenem ezzel a kijelentéssel, hiszen a fentiek tükrében kijelenthetjük, hogy valóban rendkívül sok vita övezi az Arktiszt. Nincs egyetértés a földrajzi definícióját illetően, a nemzetközi jog nem kínál régió-specifikus jogokat és garanciákat a térség államainak, és ebből kifolyólag az államok érdekeik és állampolgáraik védelmében az egyoldalú jogi aktusok felé fordulnak. Eme tettük következményeként pedig esetenként megsértik szomszédos államaik szuverén, illetve a hajózási útvonalakon való szabad áthaladáshoz való jogaikat.

Az Arktisz a 20. századig nem volt nagy hatással a Föld többi részére, igazából csak a térség államait érintette. Azonban a globális felmelegedés és annak negatív hatásai, az áramlatokat és az egész Föld klímáját befolyásolják. Így az Arktisz ökoszisztémájának épsége és a felmelegedést kiváltó tényezők csökkentése nem kizárólag az arktiszi államok kötelessége, a világ többi államának is részt kell vállalnia a probléma kezelésében. De nem a klímaváltozás az egyetlen, ami túllépi az térség határait. A kutatások előrehaladtával egyre pontosabb és precízebb információk látnak napvilágot a térség szénhidrogénkészleteit illetően, melyek elérhetik a mai becslések szerint a Föld készleteinek egynegyedét. Látva azt, hogy mennyire függ a Föld gazdasága a kőolajtól és a földgáztól, melyek kitermelési üteme csak nőni fog a Föld népességének gyarapodásával, az Arktisz egyre fontosabb régióvá válhat a közeljövőben. A gyarmatbirodalmak kiépítésének korában láthattuk, hogy az államok mire képesek a nyersanyagok megszerzéséért, és a mai világban bár már nagyobb kontroll alatt vannak az államok, fejlettebbek a vitarendezési mechanizmusok, a fegyveres konfliktusokat még mindig nem sikerült teljes mértékben megszüntetni. Ismervén az ENSZ jogalkotó tevékenységének hiányosságait, úgy vélem az Arktisz térsége nincs kellő szabályozás alatt. A kitermelt nyersanyagok szállítására pedig egyre hozzáférhetővé válnak a nyári hónapokban az új hajózási útvonalak: az Északnyugati és az Északkeleti Átjáró. Mint láthattuk a kettő közül az Északnyugati Átjáró a problémásabb, mivel az a Kanadai Arktiszi Szigetcsoporton megy keresztül, melyre

[115] Berkman, Paul Arhtur/Young, Oran [2009]: *Governance and Environmental Change in the Arctic*, in: SCIENCE, Vol. 324, no. 5925, 2009. április 17., http://www.bren.ucsb.edu/news/documents/Berkman_Young_Science.pdf 340. old.

Kanada már évtizedek óta próbálja különböző indokokkal kiterjeszteni fennhatóságát. Ez az átjáró a közeljövőben teljesen jégmentessé válhat, fellendülhet a hajóforgalom, melynek köszönhetően akár nemzetközi szorossá is nyilváníthatják azt.[116] Ez ismét heves vitákat válthat ki Kanada ellenőrzési törekvéseinek vonatkozásában. A megnövekedett hajóforgalom pedig növeli a hajóbalesetek kockázatát, és a környezetszennyezés valószínűségét. Ahhoz, hogy minimalizálják a veszélyeket szigorú nemzetközi előírásokra és helyreállítási mechanizmusokra van szükség.

A szakdolgozat célja az volt, hogy összegyűjtse az Arktisz földrajzi sajátosságaiból, egyedi jogfejlesztő hatásából fakadó legfontosabb ellentmondásokat annak érdekében, hogy felhívja a figyelmet a térség egyre fokozódó kihívásaira, és amennyire lehetséges irányvonalakat vázoljon fel a problémák kezelésére. Ennek érdekében bemutattam röviden az Arktisz definiálásának problematikáját, ami talán a viták gyökerének számít. Majd kitértem arra hogyan próbálják érvényesíteni területi igényeiket az „arktiszi ötök" nemzetközi jogi keretek között, illetve egyoldalú jogi aktusokon keresztül. A térség államai még mindig a status quo fenntartására törekednek és nehezen adják fel a szuverenitásuk egy részét az együttműködés érdekében. Úgy gondolom, a nemzetközi jog túl lassan fejlődik ahhoz, hogy megfelelően rendezze az arktiszi problémákat, ezért átmenetileg az egyoldali jogi aktusok alternatív módon képesek orvosolni bizonyos problémákat, azonban az Arktisz régiójának egy átfogó és egyedi jogi keretre van szüksége ahhoz, hogy rendeződjenek az államok közti viszonyok.

Ted Struzik – aki már 27 éve publikál az Arktiszról – elemzésében két táborra bontja azokat, akik az arktiszi együttműködés fejlesztését kívánják. Az egyik tábor egy „*hard law*" szintű szabályozásban látja a térség problémáinak megoldását, aminek a kialakítása során új szerződéseket és jegyzőkönyveket hoznának létre, míg a másik tábor egy „*soft law*" típusú megközelítést képvisel, akik a már létező szabályozások keretein belül kialakított[117] regionális együttműködésen keresztül képzelik el a kooperáció magasabb szintre emelését a régió államai között. A „*hard law*" tábor egyik képviselője, Rob Huebert[118] szerint: „a 'puha' megközelítés, mely javarészt az önkéntes együttműködésen alapszik, nem képes arra, hogy a klímaváltozás, az energiahasznosítás, és a megnövekedett hajóforgalom okozta kihívásokkal megküzdjön az Arktisz térségében." Szerinte a „*soft law*" megközelítés mellett érvelők alábecsülik azoknak a problémáknak a kiterjedtségét, melyek az Arktiszt sújtják. Ezzel szemben a másik táborba tartozó Oran Young egy interjúban úgy fogalmazott: „Fontos hogy megvizsgáljuk, mi lehet a legrosszabb, ami az Arktiszon bekövetkezhet, azonban egy Aranyláz-szerű területért folyó hajsza lehetőségét túlzásnak tartom." Young szerint a megoldás nem egy szerződés hanem „egy különböző darabokból álló rendetlen fércmunka", egy „*soft law*" megközelítés melyet a gyorsan változó körülményekhez mérten gyorsan lehet alkalmazni. Young-ot igazolja, hogy az Egyesült Államok, az Európai Unió, Oroszország és Kanada a tavalyi évben igyekezett távol tartani magát egy átfogó szerződés megalkotásának ötletétől.[119]Bár megosztottak a kutatók, hogy melyik

[116] Csatlós Erzsébet[2010 b]: *ibid* 15-16.old.

[117] Mint például az 1982-es ENSZ Tengerjogi Egyezmény.

[118] A kanadai Calgary Egyetem Katonai és Stratégiai Tanulmányok Központjának igazgatóhelyettese.

[119] Struzik, Ted [2010], *As the Far North Melts, Calls Grow for Arctic Treaty*, 2010. június 14., http://e360.yale.edu/content/feature.msp?id=2281

megoldás lenne a jobb, az mind a két megközelítésben közös, hogy felismerik az arktiszi együttműködés fejlesztésének szükségességét. Én továbbra is úgy vélem azonban, hogy a szerződéses megközelítés lenne az igazán megfelelő és megnyugtató megoldás, mindazonáltal a végső döntést a jövő hozza majd meg az Arktisz számára.

Irodalomjegyzék

Elsődleges források

A Dán Királyság kérvényei:
http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_dnk_28_2009.htmhttp://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_dnk_54_2010.htm címeken, Internet, 2010. december 8.

A Norvég Királyság kérvényei:
http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_nor.htm ;
http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_nor_30_2009.htm címeken, Internet, 2010. december 8.

Antarktisz Egyezmény (Antarctic Treaty) [1959], Washington D. C.

A Parti Tengerről és a Kapcsolódó övezetről szóló ENSZ egyezmény (*Convention on the Territorial Sea and the Contigous Zone*) [1958], Geneva.

Az Izland Köztársaság kérvénye:
http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_isl_27_2009.htm címen, Internet, 2010. december 8.

Az Orosz Föderáció kérvénye:
http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_rus.htm címen, Internet, 2010. december 8.

ENSZ Tengerjogi Egyezmény (*United Nations Convention on the Law of the Sea*) [1982], Montego Bay – Jamaica.

Spitzbergák Egyezmény (*Treaty concerning the Archipelago of Spitsbergen, and Protocol*) [1920], Paris, France.

Másodlagos források

Tankönyvek, kézikönyvek

Bokorné Szegő Hanna [2006], *Nemzetközi Jog*, Aula Kiadó, Budapest

Cassese, Antonio [2005], *International Law*, Second Edition, Oxford University Press, Oxford, USA

Chaturvedi, Sanjay [1996], *The Polar Regions*, Scott Polar Research Instiute, USA

Evans, Malcolm D. [ed.] [2006], *International Law*, Second Edition, Oxford University Press, Oxford, USA

Feld, W. J., Jordan, R. S. and Hurwitz, L. [1988]: *International Organizations – A Comparative Approach*, Praeger, New York

Kardos Gábor, Lattman Tamás [szerk.] [2010], *Nemzetközi Jog*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest

Keohane, Robert O. [1984]: *After Hegemony – Cooperation and Discord in the World Political Economy,* Princeton University Press, Oxford

Keskitalo, Eva Carina Helena [2008]: *Climate Change and Globalisation in the Arctic*, London Sterling Press, London, United Kingdom

Osherenko, Gail/ Young, Oran R. [1989]: *The Age of the Arctic: Hot Conflicts and Cold Realities*, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom

Rothwell, Donald R. [1996], *The Polar Regions and the Development of International Law*, Cambridge University Press, New York

Shaw, Malcolm N. [2008], *Nemzetközi Jog (eredeti cím: International Law),* Complex, Budapest, második kiadás

Timtchenko, Leonid [1996]: *Quo Vadis, Arcticum?*, Kharkiv State University Press „Osnova", Ukraine

Young, Oran R. [1993]: *Polar Politics: Creating International and Enviromental Regimes*, Cornell University Press, USA

Folyóiratok, periodikák

Bloom, Evan T. [2001], Reviewed work(s): *Creating Regimes: Arctic Accords and International Governance* by Oran R. Young, *Governing the Frozen Commons: The Antarctic Regime and Environmental Protection* by Christopher C. Joyner, The American Journal of International Law, Vol. 95, No. 2, pp. 481-484.

Comprehensive New Statement of U.S. Arctic Policy (Apr., 2009) , The American Journal of International Law, Vol. 103, No. 2, pp. 342-349.

Colson, David A. [2003], The Delimitation of the Outer Continental Shelf between Neighboring States, The American Journal of International Law, Vol. 97, No. 1, pp. 91-107.

Csatlós Erzsébet [2011]: *A hajók által okozott szennyezés problémája az Arktiszon: az egyoldalú állami aktusoké a jövő?*, Jogtudományi Közlöny, 2.sz., 129-136. o.

Csatlós Erzsébet [2010]: *Az Arktisz története a területkövetelési jogcímek tükrében I. – A kezdetektől az első területszerzési kísérletekig*, Jog- és politikatudományi folyóirat, 1. sz.

Csatlós Erzsébet [2010]: *Az Arktisz története a területszerzési jogcímek tükrében II. – A kiaknázási lehetőségek felfedezésétől napjainkig*, Jog- és politikatudományi folyóirat, 2. sz.

Hayton, Robert D. [1958], *Polar Problems and International Law*, The American Journal of International Law, Vol. 52, No. 4, pp. 746-765.

Kopp, Dominique [2007]: *Russia the polar grab*, Le Monde Diplomatique, 4. szám, fordította: Ferwagner Péter Ákos: „ A hidegháború kezdete a jégmezőkön” címen.

United States Joins in Arctic Declaration, Supports Existing Arctic Legal Regime [2008], The American Journal of International Law, Vol. 102, No. 4, pp. 872-873.

Internetes cikkek, források

Buch-Andersen, Thomas [2007]: *Denmark eyes North Pole riches*, BBC News, Koppenhága, 2007. augusztus 1. http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6950517.stm címen, Internet, 2010. november 14.

Carlson, Jon D. /Hubach, Christopher/Long, Joseph/Minteer, Kellen/Young, Shane [2009]: *The Scramble for the Arctic : The United Nations Convention ont he Law of the Sea (UNCLOS) and Extending National Seabed claims*, 2009. március 30., http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1472552 címen; Internet, 2011.február 8.

Csatlós Erzsébet [2010]: *Hajózás az Arktiszon: az Északnyugati-Átjáró jogi helyzete*, tanulmány, XI. Rodosz (Romániai Magyar Doktorandusok és Fiatal Kutatók Szövetsége) Konferencia, 2010. november 12-14., Kolozsvár, http://rodosz.ro/files/Csatlos_Erzsebet.pdf címen; Internet, 2011. április 28.

Csányi Benedek [2010]: *Oroszország és a változó Arktisz*, Kül-Világ – a nemzetközi kapcsolatok folyóirata, VII. évfolyam, 2-3. szám, http://www.freeweb.hu/kul-vilag/2010/0203/csanyi.pdf címen; Internet, 2010. március 3.

Hopkins, Sam [2007]: Russia vs. Canada at the North Pole, North Pole Position, 2007. augusztus 8. http://www.energyandcapital.com/articles/russia-canada-north+pole/488 címen, Internet, 2010. november 14.

Linhardt, Hans [2007]: *Arctic Energy Confrontation: Russia vs. NATO for Arctic Hydrospace and Hidden Oil & Gas Reserves on the Ocean Floor*, 2007. augusztus 16. http://www.glgroup.com/News/Arctic-Energy-Confrontation--Russia-vs.-NATO-for-Arctic-Hydrospace-and-Hidden-Oil--Gas-Reserves-on-the-Ocean-Floor-15183.html címen; Internet, 2010. november 14.

Rozhnov, Konstantin [2010]: Norway and Russia 'open up for business' in the Barents sea, 2010. szeptember 15. http://www.bbc.co.uk/news/business-11299024#story_continues_1 címen, Internet, 2010. november 14.

3.1 Internetes Honlapok

Arctic Climate Impact Assessment: www.amap.no/acia/.

The Arctic Blog, http://arctic.foreignpolicyblogs.com/arctic-blog-resources/.

United Nations Comission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS): http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/clcs_home.htm.

United Nations Convention on the Law of the Sea: http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.htm.

United States Geologycal Survey: http://www.usgs.gov/corecast/details.asp?ep=55.

Szakdolgozatok

Ioanna Georgescu [2010], szakdolgozat, *Arctic Geopolitics - Time for a new regime*, Centre International de Formation Européenne, Institut Europeen Des Hautes Etudes Internationales, Diplome des Hautes Etudes Européennes et Internationales Filiére Trilingue – Nizza, 2010, http://www.iehei.org/bibliotheque/memoires2010/Georgescu.pdf címen; Internet, 2010. november 28.

Mellékletek

1. Az 1982-es ENSZ Tengerjogi Egyezmény 234. cikke valamint a 76. cikk 8. bekezdése

Article 234

Ice-covered areas

Coastal States have the right to adopt and enforce non-discriminatory laws and regulations for the prevention, reduction and control of marine pollution from vessels in ice-covered areas within the limits of the exclusive economic zone, where particularly severe climatic conditions and the presence of ice covering such areas for most of the year create obstructions or exceptional hazards to navigation, and pollution of the marine environment could cause major harm to or irreversible disturbance of the ecological balance. Such laws and regulations shall have due regard to navigation and the protection and preservation of the marine environment based on the best available scientific evidence.

Article 76, Paragraph 8.

Definition of the continental shelf

Information on the limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines from which the breadth of the territorial sea is measured shall be submitted by the coastal State to the Commission on the Limits of the Continental Shelf set up under Annex II on the basis of equitable geographical representation. The Commission shall make recommendations to coastal States on matters related to the establishment of the outer limits of their continental shelf. The limits of the shelf established by a coastal State on the basis of these recommendations shall be final and binding.

2. Az 1982-es ENSZ Tengerjogi Egyezmény ratifikációinak dátumai az „arktiszi ötök” részéről

Ország	Ratifikáció dátuma
Kanada	2003. november 7.
Oroszország	1997. március 12.
Egyesült Államok	-
Dánia	2004. november 16.
Norvégia	1996. június 24.

2. Az „arktiszi ötök”, az ENSZ Kontinentális Talapzat Bizottságához benyújtott kérvényei illetve a Bizottság ajánlásainak dátumai

Ország	Kérvény benyújtásának dátuma	A Bizottság által kibocsátott ajánlás dátuma
Kanada	(a tervek szerint 2009 és 2013 között)	-
Oroszország	2001.december 20.	2002. június 27.
Egyesült Államok	-	-
Dánia	2009. április 29. 2010.december 2.	-
Norvégia	2006. november 27. 2009. május 4.	2009. március 27. -

2. Az arktiszi jégtakaró visszahúzódására vonatkozó becslések ábrái

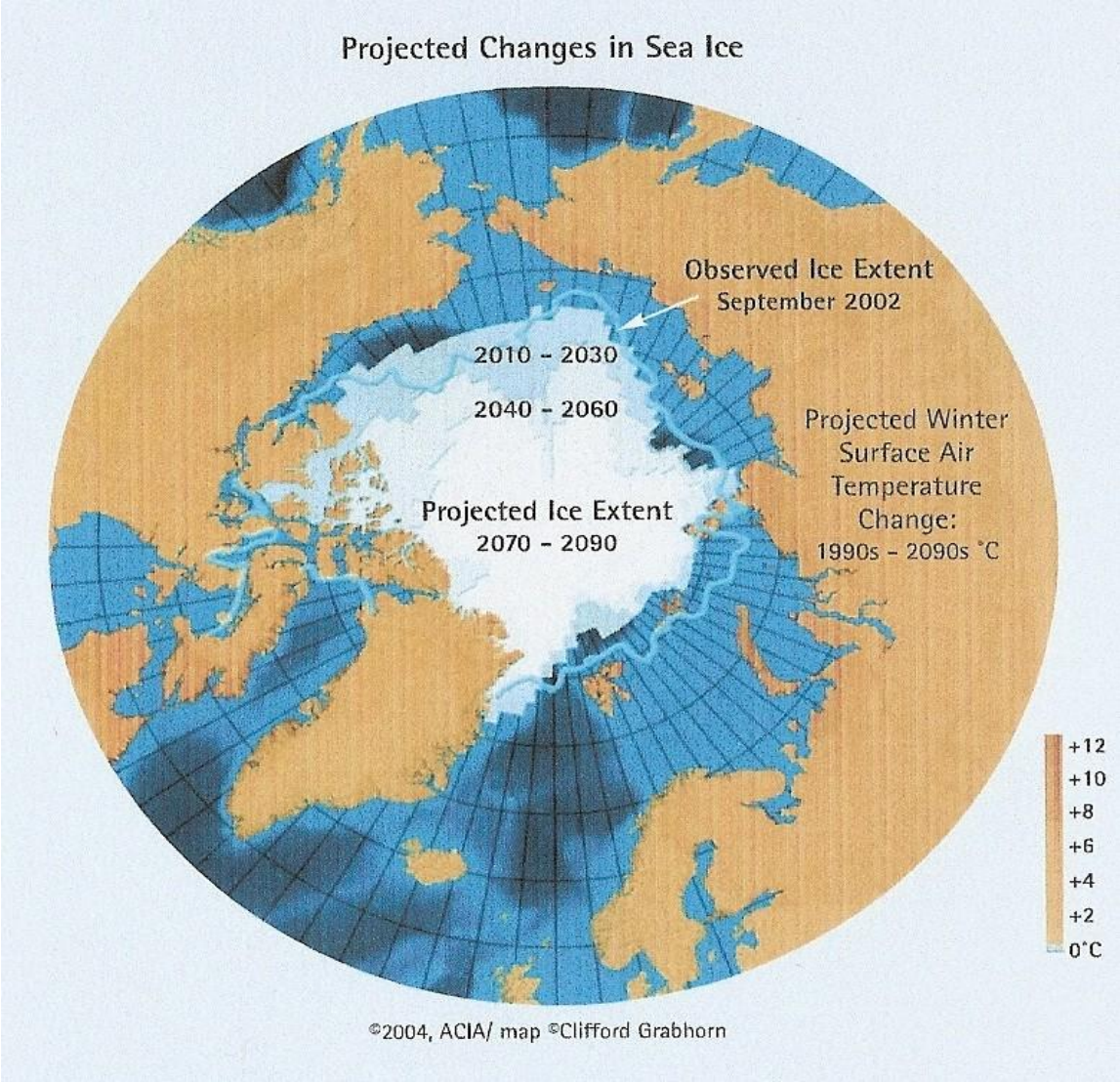

ACIA [2004], *Impacts of a Warming Arctic: Arctic Climate Impact Assessment*, Cambridge University Press, Letöltve: http://www.acia.uaf.edu/ címen; Internet, 2011. április 27.

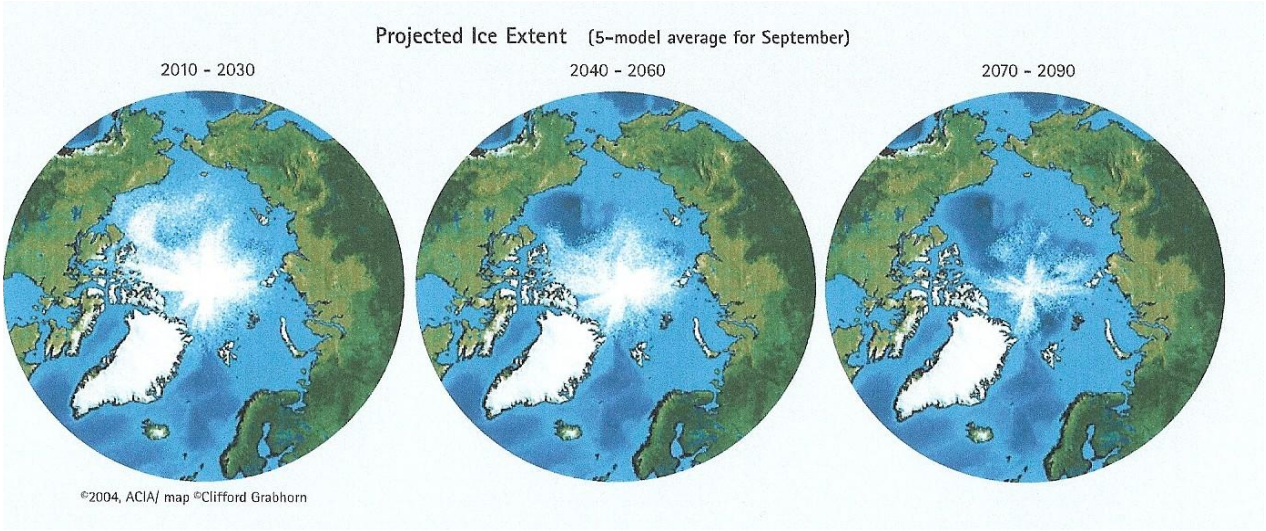

ACIA [2004], *Impacts of a Warming Arctic: Arctic Climate Impact Assessment*, Cambridge University Press, Letöltve: http://www.acia.uaf.edu/ címen; Internet, 2011. április 27.